

Marjo Partanen

KIELENKEHITYKSEN TUKEMINEN
VARHAISKASVATUKSESSA

Nilsin varhaiskasvatuksen henkilökunnan
tuen keinoja

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma

Marraskuu 2012

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences	Opinnäytetyön päivämäärä				
Tekijä(t) Marjo Partanen	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaalialan koulutusohjelma				
Nimeke Kielenkehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa - Nilsin varhaiskasvatuksen henkilökunnan tuen keinoja					
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää kielenkehityksen tukemista Nilsin varhaiskasvatuksessa. Halusin selvittää niitä keinoja, joita Nilsin kaupungin varhaiskasvatuksen henkilökunnalla on tukea lasta hänen kielellisessä kehityksessään. Lisäksi halusin kysyä henkilökunnalta sen näkemyksiä niistä haasteista, joita varhaiskasvatuksen henkilökunta kokee lasten kielenkehityksessä olevan.</p> <p>Kyselyssä käytettiin kvalitatiivista tutkimusotetta ja lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Laadullista tutkimusotetta pidetään parhaana silloin, kun tavoitteena on lisätä ymmärrystä ja saada syvä ja laaja kuvaus ilmiöstä.</p> <p>Kysely toteutettiin kirjallisena kyselynä ja se perustui lähinnä avoimiin kysymyksiin. Selvitykseen vastasi Nilsin kaupungin varhaiskasvatuksen vakituisesta henkilökunnasta 18 henkilöä (43 %). Aineisto kerättiin touko-kesäkuussa 2012.</p> <p>Vastaajat kokivat osaavansa tukea lasta hänen kielenkehityksessään melko hyvin ja liki kaikki nostivat lukemisen monissa muodoissaan hyväksi tueksi. Graafisia merkkejä henkilöstö osasi käyttää ja selkeän artikulaation ja murteettomuuden merkitys ymmärrettiin. Kielenkehityksen tukemisen haasteeksi vastauksista nousi lapsiryhmien suuruus, puheterapiaan pääsyn vaikeus ja materiaalien ja resurssien vähäisyys.</p>					
Asiasanat (avainsanat) kielenkehitys, kielenkehityksen häiriöitä, varhaiskasvatus, kasvatuskumppanuus, graafinen kommunikatio, äänihäiriöt, aac					
Sivumäärä 41+4	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 33%;">Kieli</td> <td style="width: 33%;">URN</td> </tr> <tr> <td>suomi</td> <td></td> </tr> </table>	Kieli	URN	suomi	
Kieli	URN				
suomi					
Huomautus (huomautukset liitteistä)					
Ohjaavan opettajan nimi Virve Jussila	Opinnäytetyön toimeksiantaja				

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis	
Author(s)		Degree programme and option	
Marjo Partanen		Bachelor of Social Services	
Name of the bachelor's thesis			
Supporting a Child's Language Development in Early Childhood Education			
Abstract			
<p>The subject of this thesis was to find out the means the early childhood education employees of Nilsinä city have in their work with children with language development difficulties. The purpose was to by asking define, how they execute their support and what still needs to be done in order to help the children. I also wanted to know what the employees think about the challenges they have related to supporting children with special needs.</p> <p>The thesis used qualitative research approach where the baseline is to describe the real life. Qualitative research approach is considered to be the best when it is related to increase understanding and to get a deep wide picture of a phenomenon.</p> <p>The survey was carried out in written and it had mostly open questions. The survey was handed out to the permanent staff of Nilsinä city early childhood education and 18 of them participated in the study. The Percentage of the replies was 43 percent. The survey was conducted from May to June 2012.</p> <p>Early childhood education workers of Nilsinä felt that they can support children with special lingual needs reasonably good and almost all of them stressed the importance of reading in its many forms. Graphic signs were quite well known and the meaning of good articulation and dialect-free speech was understood. As challenges in supporting children with special needs in talking they mentioned big groups of children, the difficulties to get speech therapy and the shortage of resources.</p>			
Subject headings, (keywords)			
language development, language disorders, early childhood education, child education partnership, graphic communication, pronunciation disorders, aac			
Pages	Language	URN	
41+4	Finnish		
Remarks, notes on appendices			
Tutor		Bachelor's thesis assigned by	
Virve Jussila			

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO.....	1
2. KIELENKEHITYS JA KEHITYKSEN HÄIRIÖT	2
2.1. Vauvan kieli	2
2.2. Sanat tulevat kommunikointiin mukaan.....	4
2.3. Koti kielenkehitystä tukemassa.....	6
2.4. Huolta aiheuttavia seikkoja	7
2.5. Kielen häiriöitä tai häiriön mahdollisia aiheuttajia	9
2.5.1. Viivästynyt kielen kehitys	9
2.5.2. Dysfasia	10
2.5.3. Kehitysvammaisuus.....	11
2.5.4. Äänihäiriöt (r- ja s- viat).....	12
2.5.5. Änkytys, sokellus ja selektiivinen mutismi	14
2.5.6. Stimulaation puute.....	16
3. TUKEA KIELENKEHITYKSEEN	17
3.1. Kasvatuskumppanuus ja ekokulttuurinen teoria	18
3.2. Päivähoitomuoto.....	19
3.3. AAC	20
3.3.1. Tukiviittomat.....	21
3.3.2. Graafinen kommunikaatio: bliss, PCS -kuvat, esinekommunikaatio.....	22
3.4. Leikki ja toimintaterapia	23
3.5. Yleisiä ohjeita puhumiseen ja keskustelutaidon tukemiseen	25
4. SELVITYKSEN TOTEUTTAMINEN	26
4.1. Selvityksen tarkoitus ja tutkimusongelmat	27
4.2. Tutkittava ryhmä	27
4.3. Tutkimusmenetelmät, aineistonkeruu ja analysointi.....	28
5. TULOKSET	29
6. POHDINTA	35
LÄHTEET.....	38
LIITE 1.....	42

1. JOHDANTO

“Kieleni rajat ovat maailmani rajat” sanoi jo aikoinaan kielifilosofi Ludwig Wittgenstein. Tällä hän alleviivasi kielen merkitystä ihmisten välisessä kommunikaatiossa ja vuorovaikutuksessa. Kielenkäyttö samalla sekä rakentaa sosiaalista todellisuutta että antaa välineen maailman ymmärtämiseen. Kaikki kielen käyttö tapahtuu jonkin elämänmuodon tai kieliyhteisön puitteissa. Ihmisen elämä ja toiminto ovat aina kieleen sidoksissa.

Suomalainen työkuulttuuri on pitkään pohjautunut sekä miesten että naisten työssäkäynnille. Lasten päivähoito on osa yhteiskunnan lapsiperheille tarjoamaa tuki- ja palvelujärjestelmää ja se tarjoaa lapselle turvallisen hoitopaikan lisäksi tukea hänen tasapainoisessa kehityksessään. Tähän kehitykseen kuuluu luonnollisesti myös kielellinen tuki.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen vuoden 2010 selvityksen mukaan Suomessa oli 223 000 lasta päivähoitossa, mikä tarkoittaa 59-63 % päivähoitoikäisistä lapsista kaikkiaan. Lasten osuus on pysynyt suunnilleen samana viimeiset kymmenen vuotta. Suurimmalle osaa lapsista kielellinenkin kehitys tapahtuu ongelmitta, mutta mikäli ongelmia esiintyy, niin on oleellista, että lapsia hoitava ammattihenkilöstö osaisi auttaa asiassa.

Kielen äänellisellä hallinnalla on länsimaisessa yhteiskunnassa ja elämänmenossa merkittävä sijansa ihmisten vuorovaikutussuhteissa. Edellyttämme toisiltamme kielellistä vuorovaikutusta sekä työssä että vapaa-ajalla. Myös temperamenttina länsimainen yhteiskuntamme tuntuu arvostavan enemmän puheliaisuutta ja vilkkautta kuin vähäpuheisuutta ja rauhallisuutta. Yhteiskuntamme on rakentunut puhekuulttuurin ympärille.

Meillä onkin paljon tietoa siitä, miten kieli normaalisti kehittyy ja missä vaiheessa lapsi oppii puhumaan. Meillä on myös keinoja huomata kielen kehityksen puutteet ja jossain määrin yrittää vaikuttaa tähän kehitykseen. Suomalainen neuvolatoiminta tavoittaa liki kaikki suomalaiset lapset ja kielenkehitys on yksi neuvolassa seurattavissa kehityksen muodoista. Suomessa on niin ikään pitkät perinteet naisten palkkatyössä käymisessä, joten lasten päivähoitoa on kehitetty pitkään ja päivähoito tavoittaa suu-

ren joukon alle kouluikäisistä lapsista. Näin sekä neuvola- että päivähoitosektori ovat etuasemassa huomaamaan lasten kielelliset pulmat ja puuttumaan niihin.

Opinnäytetyön aihe kumpusi omasta mielenkiinnostani lapsen kielenkehitystä kohtaan. Käytännön esimerkkejä kielenkehityksestä saan päivittäin omaa lastani seuraten. Aiheen ajankohtaisuus oli niin ikään yksi kriteerini päätyessäni tähän aiheeseen; mm. psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen on kritisoinut päivähoiton tehokkuusajattelua ja siten sen mahdollisuuksia tarjota lapsille laadukasta päivähoitoa ja tukea heitä mm. kielellisessä kehityksessään.

Tässä opinnäytetyössäni kuvaan suomalaisten lasten kielenkehityksen vaiheita, merkkejä sen mahdollisista pulmatilanteista sekä keinoista, joilla kielenkehitystä voi tukea. Empiirisenä osana lähetän kyselyn kotikuntani Nilsiän varhaiskasvatuksen henkilöstölle, joilta kysyn heidän käsityksiään kielellisten valmiuksien tukemismahdollisuuksista ja keinoista kielellisten vaikeuksien tukemisessa.

2. KIELENKEHITYS JA KEHITYKSEN HÄIRIÖT

Lapsen kielen kehitystä on tutkittu paljon. Laajan psykologian alan väitöskirjan aiheesta on tehnyt mm. Marja-Leena Laakso *Lapsen kielellinen kehitys* (1999). Mielestäni onkin tärkeää tietää ensin lapsen yleinen kielenkehitys vaiheittain, jotta on mahdollista huomioida näistä lainalaisuuksista poikkeavat tapaukset. On kuitenkin hyvä muistaa, että kielen kehityksen aikarajat ovat suuntaa antavia; niin kielen kehityksen kuin muunkin kehityksen suhteen yksilöllinen vaihtelu on otettava huomioon. Kehitys ei myöskään ole aina lineaarista, vaan siinä voi tapahtua niin sanottuja kasvupyrähdyksiä. Kun kielen kehityksen yleiset linjat ovat selvillä, on vasta tämän jälkeen aika pureutua mahdollisiin korjaaviin toimenpiteisiin ja tukikäytänteisiin lapsen kielenkehityksen tukemiseksi.

2.1. Vauvan kieli

Lapsi on jo syntymästään valmis ja halukas sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja kanssakäymiseen muiden kanssa. Hän havainnoi ympäristössään ihmisääniä ja suuntaa katseensa mieluiten ja kauiten ihmiskasvoja muistuttaviin kuvahahmoihin. Lapsen voi sanoa imevän kieltä koko kehollaan. Jokainen lapsi oppiikin ympäristönsä kielen tark-

kailemalla ihmisten välistä vuorovaikutusta ja ottamalla siihen aktiivisesti osaa. Tähän tarvitaan kehollisten fyysisten edellytysten toimivuutta, mutta myös turvallisuuden tunnetta. Kun perusturvallisuuden tunne on vauvalla kunnossa, hän voi rauhassa tarkkailla ympäristöään ja harjoittaa taitojaan. Vakavat puutteet lapsen elinolosuhteissa ja perustarpeiden laiminlyönnin on todettu vaikuttavan negatiivisesti lapsen sekä tunne-elämän että kielellisen kehityksen kulkuun. (Laakso 2004, 23.)

Pieni vauva on täysin riippuvainen ympäristöstään ja häntä hoitavista ihmisistä. Hengissä pysyäkseen hänen on pakko oppia ilmaisemaan tarpeensa ja vaatia niiden täyttämistä ponnekkaasti. Vauva ilmaisee tyytymättömyyttään kuten esimerkiksi nälkää, väsymystä, kipua tai epämukavaa oloa itkemällä. Tyytyväisyyttään hän osoittaa hymyilemällä jo noin 6 viikosta eteenpäin. Vauva kommunikoi siis jo monin tavoin.

Vauvat syntyvät maailmankansalaisiksi; he pystyvät erottamaan toisistaan kaikki maailman kielissä esiintyvät noin 150 erilaista äännettä. Puoleen ikävuoteen mennessä tämä luontainen kyky on heikentynyt ja lapsi herkistyy juuri niille äänneille, joita hän elinympäristössään kuulee. Aivan ensimmäiseksi lapsi tuottaa yksittäisiä vokaaleja kuten aa, ää. Pian vokaalit yhdistyvät yhtäjaksoisiksi ääntelyiksi (aaiiaa) ja äänneisiin yhdistyy vaihtelua kuten kiljahtelua. Myös konsonantit tulevat ääntelyyn mukaan. Noin puolen vuoden iässä lapsen ääntelyyn ilmestyvät niin kutsutut kanoniset tavusarjat, joissa vokaali-konsonantti -tavuryhmät vaihtelevat säännönmukaisesti kuten esimerkiksi bābābā. Tämä ääntely mukaillee jo äänneasultaan lapsen lähiympäristön kieltä. (Laakso 2004, 33.)

Jokeltelu on ikään kuin ensimmäistä lapsen puhetta. Tämä alkaa suomalaisilla lapsilla 4- 6 kk iässä. Jokeltelun viivästyminen saattaa ennakoita kielellisen kehityksen pulmia ja erityisesti konsonanttien niukka esiintyminen varhaisessa ääntelyssä enteilee kielellisiä pulmia. Syitä jokeltelun yhteydelle myöhempään kielelliseen kehitykseen on löydettävissä sekä suun motoriikasta ja neurologisesta kehityksestä että myös vuorovaikutuksellisista tekijöistä. Vanhemmat tai lasta hoitavan muun aikuisen tulee vastata lapsen jokelteluun. On tärkeää suullistaa kaikki lapsen hoitotoimenpiteet ja tekemiset. Vain siten lapsi oppii puhumaan ja tutkimuksissa on todettu, että lapsi, jonka puheeseen eli jokelteluun ei vastata, lopettaa jokeltelun pian kokonaan. (Pilbacka-Rönkä 2011.)

Jokeltelupuheen lisäksi lapsella on käytössään kommunikoivat eleet. Laakson (2004, 34-35) mukaan kommunikoivilla eleillä tarkoitetaan ei -kielellistä käyttäytymistä, joka suunnataan toiseen ihmiseen jonkin tavoitteen tai päämäärän saavuttamiseksi. Eleitä ovat esimerkiksi pään ja käden liikkeitä: poistyohtaminen, tavoittelemine, käsien nostaminen ylös syliin pääsemiseksi ja vilkuttaminen. Tässä samaisessa iässä mukaan tulevat myös sosiaaliset leikit kuten sormi-, kurkistus- tai kutitusleikit. Nämä leikit syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja muutaman toiston jälkeen lapsi alkaa tunnistaa leikin jujun ja oppii odottamaan ja ennakoimaan jännittynein riemunkiljahduksin loppuhuipennusta. Myönteinen ja sosiaalinen tilanne on oiva kasvualusta kielelliselle kehitykselle.

2.2. Sanat tulevat kommunikointiin mukaan

Lapsi ymmärtää sanoja ja kieltä ennen kuin hän kykenee tuottamaan niitä. Kielen ymmärtäminen alkaa jo ensimmäisen ikävuoden lopulla. Tyypillistä ymmärtämisen merkkejä alle vuoden ikäisillä lapsilla on, että he reagoivat, kun heitä kutsutaan nimeltä, lopettavat ainakin hetkellisesti toimintansa, kun sanotaan "ei" ja etsivät katseellaan ympäristöstään henkilöä, kun kuulevat kysymyksen "Missä äiti/ isä on?". He myös noudattavat lyhyitä kehotuksia ja toimintaohjeita. Ensimmäisten sanojen ymmärtämisen ja sanojen tuottamisen välissä on tyypillisesti viive. (Laakso 2004, 34-35.)

Noin puolitoistavuotiaalla lapsella on hallussaan 10- 30 merkityksellistä sanaa ja puolen vuoden kuluttua tästä hän tuntee jo yli 250 merkityksellistä sanaa. Yksilöllinen vaihtelu on suurta; 0-600 sanaa. Uusien sanojen hidas karttuminen ja niukka puhuminen ei ole tässä ikävaiheessa yleensä huolestuttavaa, mikäli lapsi ymmärtää hänelle suunnattua puhetta ja noudattaa lyhyitä ja yksinkertaisia toimintakehotuksia. Niin kutussa "late talker " -ryhmässä on lapsia, jotka kahden vuoden iässä eivät vielä tuota sanoja tai joiden sanasto on hyvin pieni ja jotka eivät vielä yhdistele sanoja toisiinsa. Näiden lasten kehitystä seurattaessa on havaittu, että liki puolet heistä saavuttaa ikätovereidensa kielellisen kehityksen tason kahden ja kolmen ikävuoden välillä. (Lyytinen 2004, 52; Ahonen & Lyytinen 2004, 89.)

Kahden ikävuoden jälkeen lapsen sanasto laajenee keskimäärin 10 sanaa päivässä. Suomalaisilla lapsilla keskeisellä sijalla ovat substantiivit ja verbit. Lapset nimeävät ihmisiä, eläimiä, lähiympäristön esineitä ja asioita kuten leluja, ruokaa ja vaatteita.

Verbeistä yleisimpiä ovat toiminnalliset verbit kuten esimerkiksi antaa, ottaa, tulla, mennä ja keinua. Kaksivuotias tunnistaa myös tunneilmaisuihin liittyviä verbejä kuten halata, pussata ja itkeä. Puolen vuoden päästä tästä mukaan tulevat adjektiivit, pronomininit ja partikkelit. Puheessa ilmenee niin ikään preesens- ja imperfektiaikamuotoja, monikon tunnistusta ja genetiiviä. Tyypillistä on myös lapsen omat sanojen taivutusmuodot. Lasten virheellisiä taivutusmuotoja tarkasteltaessa on syytä muistaa, että sama virhe merkitsee eri ikätasoilla eri asioita. Omatekoiset sanavartalot 2-3 -vuotiaan puheessa voivat viitata kehittyneisiin kielellisiin taitoihin, kun taas samat virheet pari vuotta myöhemmin ovat jo osoituksena ikätasoa heikommasta suorituksesta. Yleiskielestä poikkeavien muotojen lukuisa esiintyminen 5-6 -vuotiaan lapsen puheessa viittaa siihen, että lapsi ei ole ikätasoisesti poisoppinut virheellisiä muotoja ja lähentynyt aikuiskielen mukaista kielenkäyttöä. (Lyytinen 2004, 52-60.)

3-vuotias lapsi puhuu jo lähes kokonaan ymmärrettävästi. Hän käyttää apuverbejä ja eri aikamuotoja ja taivuttaa verbejä eri persoonissa. Hän osaa ilmaista esineiden paikan ja sijainnin sekä osaa käyttää adjektiivien vertailuasteita. Kielellinen tietoisuus alkaa ja sana- ja loruleikit ovat varsin suosittuja. 4-5-vuotiaalla eri sanaluokkien sanoja esiintyy puheessa siinä missä aikuisenkin arkipuheessa. Lisäksi hän hallitsee sanojen taivuttamisen ja lauseiden muodostamisen perussäännöt ja ilmaisujen tarkentumisen huomaa esimerkiksi ajan ilmaisuissa ja esineiden ja asioiden laadullisessa tarkkailussa. Lapsi hallitsee myös melko sujuvasti jo tarinankerrontataidot eli hän pystyy kertomaan rakenteeltaan johdonmukaisesti etenevän lyhyen tarinan. (Siiskonen, Aro & Lyytinen 2004, 126-127; Lyytinen 2004, 60.)

6-vuotias lapsi on jo sujuva kielenkäyttäjä. Hän hallitsee noin 14 000 sanaa, ja sanojen ääntäminen mukailee yleiskieltä. Hän nimeää myös sujuvasti esineitä ja symboleja. Hänen foneeminen tietoisuutensa kehittyy; hän havaitsee äänne-eroja ja oppii mm. yhdistämään, poistamaan, lisäämään ja laskemaan äännteitä. Lapsi omaksuu myös vuorovaikutuksen perustaidot. Hän keskittyy kuuntelemaan puhetta, esittää kysymyksiä kuulemastaan, puhuu vuorotellen ja vastaa hänelle esitettyihin kysymyksiin sekä toimii annettujen ohjeiden mukaisesti. Nämä taidot ovat myös oleellisia koulukypsyyttä arvioitaessa. (Siiskonen, Aro & Lyytinen 2004, 127; Lyytinen 2004, 60.)

2.3. Koti kielenkehitystä tukemassa

Lapsen kielellistä kehitystä voi tukea kotona monipuolisesti. Lapsen kanssa leikkiessä, pelejä pelatessa ja jutellessa lapsi altistuu kielelle miellyttävässä vuorovaikutuksessa. Kirjojenluku- ja leikkitalanteissa puhutaan yleensä enemmän ja keskustelut ovat pidempiä kuin tavallisissa arkitoimissa lapsen kanssa. Lyytisen (2004, 66-67) mukaan lapsen kielellisen kehityksen kannalta hyödyllisintä aikuisen puhe on silloin, kun asioista puhutaan niiden välittömässä läheisyydessä. Aikuinen voi puheellaan virittää lapsen mielikuvia esimerkiksi kirjan sivuilla nähdystä eläimestä ja niihin liittyvistä lapsen omista kokemuksista. Lapsen kannalta kiinnostavia ovat myös keskustelutilanteet, joissa on mahdollista vedota lapsen omiin kokemuksiin, toiminnallisuuteen ja tunteisiin. Aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus on vastavuoroista. Kyselevä, puhelias lapsi saa kielellisiä kokemuksia usein enemmän kuin hiljaisempi ikätoverinsa.

Aiemmin mainitussa Marja-Leena Laakson väitöskirjassa vuodelta 1999 tutkija juuri toteaa, että parhaimmataan lastenohjelmat, -videot, tai kehittävät ja lasta aktivoivat lelut eivät voi korvata sitä, mitä vastavuoroinen kielellinen vuorovaikutus lapsen ja hänen vanhempansa kesken tarjoaa. Lisäksi Laakso painottaa, että ainoastaan vanhemman kanssa jaetuissa vuorovaikutustuokioissa lapsi voi oppia inhimillisen viestinnän kannalta olennaiset perustaidot unohtamatta sitä, mitä tällaiset yhteiset hetket merkitsevät lapsen itsetunnon ja yleisen tunne-elämän kehitykselle. Lohdullisesti hän myös toteaa, että lapsen rikas kielellinen kehitys ei edellytä vanhemmilta mitään sellaisia erityisiä temppuja, jotka eivät olisi jokaisen vanhemman ulottuvilla. Olennaista on, että vanhemmilta löytyy aikaa ja voimavaroja kokea arkea ja jakaa asioita yhdessä lapsensa kanssa.

Professori Liisa Keltikangas-Järvinen painottaa lapsen kielen kehityksessä ennen kaikkea aikuisen kielellisen mallin merkitystä lapsen kielenoppimisprosessissa. Hänen mukaansa toisten lasten antama kielimalli esimerkiksi päiväkodeissa ei ole riittävä lapsen kielen kehitykselle ja siten aikuiselta saatu huomio ja kahdenkeskeinen aika on oleellista kielen kehitystä ajatellen. Muun muassa tästä syystä Keltikangas-Järvinen puhuu painokkaasti lapsen kotihoidon puolesta ennen lapsen kolmea ikävuotta. (kts. Keltikangas-Järvinen 2008).

2.4. Huolta aiheuttavia seikkoja

Vaikka kotona kuinka panostettaisiin lapsen kielelliseen kehitykseen, on perinnöllisten tekijöiden vaikutus kiistatonta. Kielelliset ongelmat niin puhutussa kuin kirjoitettussakin kielessä näyttävät esiintyvän suvuittain. Silloin kun lapsella on kielihäiriö, on olemassa jopa nelinkertainen riski siihen, että samanlaisia ongelmiaan jollain perheen muullakin jäsenellä. Jos perheen vanhemmilla ei ole kielellisiä vaikeuksia, mutta lapsella on, niin 13 %:lla hänen sisaruksistaankin on samoja vaikeuksia. Jos kielellisiä ongelmia on jommallakummalla vanhemmista, niitä esiintyy 40 %:lla muista sisaruksista, ja jos ongelmia on molemmilla vanhemmilla, niitä on myös 71 %:lla kielihäiriöisen lapsen sisaruksilla. Tutkimukset viittaavat myös siihen, että tällaiset suvuittain esiintyvät kielelliset ongelmat eivät liity pelkästään vain puhumiseen, vaan vaikeuksia esiintyy myös lukemisessa ja yleisemminkin nopeiden kuuloärsykkeiden erottelussa. Laajojen tutkimusten valossa on uskallettu tehdä myös johtopäätös, että esimerkiksi hyvin alhainen syntymäpaino ja viiden minuutin Apgar-pisteiden jääminen alle neljän ovat selvästi yhteydessä kielen kehityksen riskiin vielä koulun alkuvaiheessa. (Ahonen & Lyytinen 2004, 86-87.)

Kielen ymmärtämisen taidot kehittyvät kielen tuottamisen taitoja nopeammin. Alle kaksivuotias ymmärtää puhetta vahvemmin kuin mitä itse pystyy tuottamaan. Tällöin kielellisen kehityksen vaihtelu on sangen suurta. Jos kaksivuotiaan lapsen esikielellinen kehitys on edennyt suotuisasti ja lapsi ymmärtää hänelle suunnattua puhetta ja pystyy noudattamaan hänelle annettuja lyhyitä ohjeita, ei ole syytä huoleen, vaikka lapsen puhunnos olisikin vielä niukkaa tai hänen tuottamansa sanat eivät olisikaan oikeita. Kolmannen syntymäpäivän seutuvilla iänmukaisen lapsen puhe on lähes täysin ymmärrettävää myös lapsen arkielämän ulkopuolisille ihmisille. Lapsella on myös herännyt tietoisuus ja kiinnostus tarkastella kielen muotoja ja sanojen rakenteita. (Numminen & Sokka 2009,61.)

Suurimmalla osalla lapsista kielen kehitys etenee normiarvojen mukaisesti vaikka yksilöllistä vaihtelevuutta esiintyykin. Mikäli lapsen kielen kehitys viivästyy ja mikäli se aiheuttaa vanhemmille huolta, tulisi miettiä ydinperheen omaa kielen kehityksen historiaa. Etenkin jos perheellä ei ole tämän suhteen rasitteita lapsen kehitykselle, kannattaa tilannetta kuulostella lapsen kanssa ja yrittää antaa lapselle kielellistä tukea tehostetusti. Mikäli vanhempien oma "sisäinen ääni" kaikesta huolimatta kertoo huo-

lesta, kannattaa ottaa rohkeasti yhteyttä neuvolaan ja kertoa siellä ajatuksistaan. Sieltä käsin lapsi voidaan ohjata paikallisen sairaalan foniatrikselle osastolle jatkotutkimuksiin tai ainakin heitä voidaan konsultoida asiassa. Mikäli lapsella sitten todettaisiin kielen kehityksen pulmia, on lapsen edun mukaista päästä työstämään asiaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (kts. Ahvenainen & Holopainen 2005).

Jokaisella suomalaisella lapsella on subjektiivinen oikeus päivähoitopaikkaan, jonka tulee tukea lapsen persoonallista kehitystä ja tukea perheitä kasvatustehtävässään ja -tavoitteissaan. Mikäli lapsen kielenkehityksen pulma johtuu esimerkiksi kehitysvammasta, on lapsi erityisen tuen tarpeessa.

”Kun päivähoitoon otetaan lapsi, joka on erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa, on hänestä hankittava alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto.” (Asetus lasten päivähoitosta 882/1995, 2 §)

Usein lapsi osoitetaan kunnissa päivähoitoon, jonka toimintaa määrittää seuraava asetetus:

”Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö.” (L304/ 1973, 2 a §)

Vaikka laki antaa mahdollisuuden kunnille järjestää lapsen hoito erityispäiväkodissa, on käytäntö usein kuitenkin se, että lapsi sijoitetaan ns. normaaliin päiväkotiryhmään.

”Päiväkoti tai sen osa voidaan järjestää lasten erityisen hoidon ja kasvatuksen perusteella erityispäiväkodiksi” (L698/1982, 3 §),

Eettisesti tällöin olisi kohtuullista edes huolehtia siitä, että lapsiryhmän koko olisi tarkkaan harkittu ja hoitohenkilöstön koulutustaustat ja heidän lukumääränsä ylipäättäen olisi arvioitu huolella. Tavoitteena tulee olla lapsen etu ja sen turvaaminen.

2.5. Kielen häiriöitä tai häiriön mahdollisia aiheuttajia

Kielen häiriöksi luokitellaan kyvyttömyys tai vaikeus vastaanottaa ja / tai tuottaa puhuttua kieltä yhtä hyvin kuin ikätoverit. Kielen omaksuminen edellyttää biologisia edellytyksiä, kognitiivisia edellytyksiä, muistin edellytyksiä ja sosiaalisia edellytyksiä. Myös kielen käyttötehtävät opitaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Pilbacka-Rönkä 2011.)

Kielen häiriöitä voivat aiheuttaa esimerkiksi kuulovamma, kehitysvamma, lapsuuden afasia, spesifinen kielenhäiriö eli dysfasia, tarkkaavaisuushäiriö, emotionaaliset tekijät, autismi sekä funktionaaliset tekijät kuten sairaus, stimulaation puute, kulttuurierot. (Pilbacka-Rönkä 2011.)

2.5.1. Viivästynyt kielen kehitys

Viivästynyt kielen kehitys viittaa lapsen kommunikaatiotaitojen kehitysrytmin hitauteen sekä oppimisen häiriöihin ja sen on havaittu olevan perinnöllistä. Viivästyneeseen kielenkehitykseen on liitetty seuraavia diagnostisia piirteitä:

- se muistuttaa nuorempien lasten kielellistä suoritusta ja kielelliset taidot ovat kauttaaltaan jäljessä.
- lapsen oletetaan ottavan ikätoverinsa niin sanotusti kielellisesti kiinni.
- se on kehityksellinen häiriö, joka voi esiintyä itsenäisenä tai se voi olla sidoksissa selviin muihin kehityspoikkeamiin kuten esimerkiksi epilepsiaan, kehitysvammaisuuteen, psyykkisiin häiriöihin tai myös ympäristödeprivaatioon. (Korpilahti 2006 ,44-45.)

2.5.2. Dysfasia

*“Äiti- mitä tarkoittaa tänään,
 Yläpuolella, huomenna?
 Nämä asiat minulle suomenna.
 On tämä joskus vaikeaa,
 Kun ei sanat mene tajuntaan.
 Ei voi kuin ihmetellä!
 Voi Erkki- olen välillä
 Oikea elävä kysymysmerkki!
 Olen Panu 7-vuotias ja
 Diagnoosini on dysfasia.”
 - Dysfasialiitto-*

Dysfasiasta kärsivä lapsi ei omaksu kieltä siten kuin olisi odotettavissa hänen muuten normaalisti sujuvan kehityksensä perusteella, vaikka hänen kuulonsa on normaali. Ensisijaisesti kielen kehityksellä tarkoitetaan oman äidinkielen omaksumista. Mitä vaikea-asteisempi dysfasia lapsella on, sen enemmän se haittaa lapsen kehitystä, toimintaa, vuorovaikutusta ja oppimista. (Marttinen, Ahonen, Aro & Siiskonen 2008, 19.) Dysfasia (kreikk. dys = häiriö ja fasis = puhe) diagnoosin tekee foniatri, joka on puhelihäiriöiden erikoislääkäri tai lastenneurologi. Usein se tehdään puheterapeutin ja muun työryhmän tutkimusten tuella. Dysfasiadiagnoosi tehdään sulkemalla pois muut mahdolliset kielenhäiriöitä aiheuttavat syyt kuten esimerkiksi kuulovamma, älyllisen kehityksen jälkeenyhäneisyys, psyykinen sairaus, monikielisyys tai viivästynyt puheenkehitys. Dysfasian oletetaan johtuvan raskauden, synnytyksen tai imeväisiän aikana aiheutuneesta keskushermoston toimintahäiriöstä tai vauriosta. Syy jää kuitenkin usein selvittämättä. (Hyytiäinen-Ruokokoski 2001, 6.)

Lievästi dysfaattisen lapsen puheen ja kielen kehitys on hieman viivästynyttä, poikkeavaa. Lapsella voi olla jonkin verran äännevirheitä ja sanahahmoissa saattaa olla ongelmia. Iän myötä hän alkaa paremmin ymmärtää arkipuhetta ja saa yleensä asiansa ilmaistuksi melko hyvin. Suuressa ryhmässä kielellisten ohjeiden ymmärtäminen voi olla hankalaa. *Keskivaikeasti* dysfaattisen lapsen puheen kehitys on alusta alkaen selvästi viivästynyttä ja poikkeavaa. Lapsen puhe on mahdollisesti epäselvää ja kieliopillisesti epätyypillistä. Pienellä lapsella puhe voi puuttua kokonaan tai hän käyttää omaa

kieltään. Myöhemmin lapsi saattaa ymmärtää arkipäivän puhetta ja yksinkertaisia ohjeita sekä osaa ilmaista itseään melko ymmärrettävästi. Vaativat tilanteet ja monimuotoiset lauseet tuottavat lapselle jo ylitsepääsemättömiä vaikeuksia. Puheen ja kielen tueksi lapselle otetaan usein tässä vaiheessa viittomat ja/tai kuvat. *Vaikeasti* dysfaattinen lapsi ei pienenä ymmärrä puhuttua kieltä juurikaan eikä hänellä on kykyä ilmaista itseään verbaalisesti. Apuvälinenä kielen tuottamisessa hänellä on eleet, viittomat tai kuvat. Taitojen ja iän karttuessa lapset oppivat ilmaisemaan itseään kohtuullisesti. (Hyytiäinen-Ruokokoski 2001, 7.)

2.5.3. Kehitysvammaisuus

Launonen (2006, 154-155) toteaa kielellisten taitojen olevan monien kehitysvammaisten lasten heikoimmin kehittyviä osa-alueita, mutta esittää myös kysymyksen, että onko tämä sekundääristä vai primääristä. Kielellisiä taitoja on tarkasteltava aina kokonaisvaltaisesti ja huomioon on otettava arvioitavan ikä, kehitystaso, persoonalliset piirteet ja se sosiaalinen ympäristö, jossa hän elää. Omat merkityksensä luovat myös ympäristön käsitykset kommunikoinnista. Kehitysvammaisuudessa on monia asteita. *Syvästi kehitysvammainen* on kommunikoinnin varhaisten keinojen varassa. Vastavuoroisen suhteen löytäminen on vaikeaa ja näin ollen on hankalaa hahmottaa sitä kuinka hän hahmottaa ympäröivää maailmaa. Syvästi kehitysvammainen lapsi voi oppia jäsentämään tutut tilanteet ainakin sen verran, että hän reagoi muutoksiin esimerkiksi säpsähtämällä tai äänтелеillä. Hänen omat ilmaisukeinonsa ovat muun muassa ääntely kuten itku ja nauru, katse, kuvien ja esineiden käyttö ja yksinkertaiset eleet. Oleellista on, että ilmaisun onnistuminen on aina ympäristön aktiivisen tulkinnan varassa.

Vaikeasti kehitysvammainen ihminen oppii yleensä jäsentämään arkipäivän tilanteita ja pystyy jonkinlaiseen vastavuoroiseen toimintaan. Useimmat vaikeasti kehitysvammaiset ymmärtävät yksinkertaista, tuttuun tilanteeseen liittyvää puhetta. Ymmärtäminen on kokonaisvaltaista ja edellyttää puheen rinnalla puhetta tukevaa kommunikointia. Vaikeasti kehitysvammaisten lasten kielen kehitys on hidasta, mutta useimmat oppivat ilmaisemaan itseään jonkin verran myös puheella. Monet heistä hyötyvät myös puheterapeutin antamasta yksilöllisestä kommunikoinnin kuntoutuksesta, mutta onnistunut kommunikointi edellyttää lähi-ihmisiltä aktiivista vuorovaikutusta. (Launonen 2006, 155-156.)

Keskiasteisesti kehitysvammainen on hyvin orientoitunut hänelle tutussa ympäristössä ja pystyy olemaan itsekin aloitteellinen kommunikoinnissaan. Keskiasteisesti kehitysvammainen lapsi oppii leikkimään yksinkertaisia roolileikkejä, joissa toiminnot ovat liki hänen arkielämäänsä. Hän ymmärtää selkeää puhetta hyvin ja hän ilmaisee itseään puhuen vaikkakin puheen kehitys on usein viivästynyttä. Hänen lauseensa ovat yksinkertaisia ja sanojen taivuttaminen sekä aikamuotojen käyttö ovat puutteellisia. Äännevirheet ovat tavallisia. Puheesta saa kuitenkin yleensä riittävästi selvän ja lisäksi ymmärrettävyyttä lisää ilmeiden, eleiden, viittomien ja toiminnan jäljittelyn keinot. Keskiasteisesti kehitysvammaisiin kuuluvat monesti esimerkiksi Downin oireyhtymästä kärsivät lapset. He hyötyvät pitkäaikaisesta puheterapeuttisesta kuntoutuksesta. (Launonen 2006, 156-157.)

Lievästi kehitysvammainen lapsi jäsentää maailmaansa yleensä hyvin ja toimii kontaktissa vastavuoroisesti muiden kanssa. Itsensä ilmaiseminen onnistuu yleensä puheen avulla, mutta vähäiset kielioppivirheet ja äännevirheet ovat tavallisia. Monet lievästi kehitysvammaiset lapset saavat puheterapiaa esimerkiksi erityisen kielihäiriön takia. Ongelmallista on, jos lievästi kehitysvammaisen lapsen puheessa on äännevirheitä, esimerkiksi änkytystä, joka häiritsee häntä itseään. Monille lievästi kehitysvammaisille artikulaatioterapian tyyppinen oman toimintatavan tietoinen muuttaminen ja hiominen on ylivoimaisen hankalaa. Ratkaisevaa on lapsen persoonallisuus ja häiriön haitallisuus jokapäiväisen kommunikoinnin kannalta. (Launonen 2006, 157-158.)

2.5.4. Äänihäiriöt (r- ja s- viat)

Tammilehto (2001, 3) toteaa, että lievät kielihäiriöt ovat hyvin tavallisia kehitysiässä olevilla lapsilla. Tavallisimpia kielihäiriöitä ovat artikulaatiohäiriöt. Yksittäisistä äänneistä r on yleisin artikulaatiohäiriö ja se on käytännössä myös hankalin oppia. R - äänneen keskimääräinen korjausaika puheopetuksessa onkin noin vuosi. Lisäksi suomalaisilla lapsilla esiintyy ongelmia myös äänneiden s, l ja d:n kanssa. (Tammilehto 2001, 3.)

Valitettavasti läheskään aina ei pystytä selvittämään selvää syytä artikulaatiovirheille. Tällöin virhe luokitellaan toiminnalliseksi äännevirheeksi. Samaan ryhmään nipute-

taan usein myös ympäristötekijöistä johtuvat artikulaatiovirheet. Näillä tarkoitetaan esimerkiksi vanhempien puutteellista puhemallia, virheellisen puhutavan hyväksymistä lapselta tai virheellisen puhutavan liiallinen ymmärtäminen. Lisäksi lapselle lepertely ja siten virheellisen artikulaatiomallin antaminen voi aiheuttaa lapselle virheellistä ääntämistä. Myös lapsen heikko ja riittämätön sosioemotionaalinen tilanne voi aiheuttaa kielihäiriöitä. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että turvattomat lapset tarkertuvat ikätasoonsa nähden normaalia lapsenomaisempaan puhutapaan. (Holopainen 1994, 56.) Onkin tärkeää, että lapselta vaaditaan hänen kehityksensä puitteissa ”oikeaa” kieltä eikä liian helposti ymmärretä hänen vaillinaista puhutetaan. Toisaalta liiallinen esimerkiksi r -äänteen drillaaminen voi aiheuttaa sen, että lapsi alkaa vältellä sanoja, jotka sisältävät kyseisen äänteen. Tämä ei liene kuitenkaan tarkoitus ja tavoite. Aikuisen antama systemaattinen ja selkeä ääntömalli on jo paljon, mitä esimerkiksi päivähoiton henkilökunta voi tehdä. Ei myöskään sovi aliarvioida positiivisen palautteen antamaa nostetta lapsen itsetunnolle. Pilbacka-Rönkä (2011) painottaa, että mikäli 5-vuotias lapsi ei sano r -ääntettä ollenkaan tai korvaa sen l -äänteellä, niin annetaan tilanteen kehittyä vielä rauhassa. Mutta mikäli lapsi hakee täryä väärästä paikasta kuten kurkusta tai poskesta, on syytä alkaa korjaamaan virheellistä ääntämistä heti. Yksi pienten lasten ääntövirhe on niin ikään käheys. Sitä ei tule katsoa kahta kuukautta pidempään vaan lääkärin on silloin syytä katsoa kurkkuun. Pitkittyneen käheyden yleisin syy on nimittäin kyhmyt äänihuulissa.

Dysglossiaksi nimitetään äännevirhettä, joka johtuu suun ja kasvojen rakenteiden puutteellisuuksista. Yleisimpiä rakennepoikkeavuuksia ovat suun kitalakihalkiot ja esimerkiksi kasvojen tai kielen poikkeavuudet. Lisäksi hammaspoikkeavuudet voivat aiheuttaa osaltaan artikulaatiovirheitä. (Holopainen 1994, 56.)

Tammilehto (2001, 3) toteaa, että yleensä lapsen artikulaatiovirheitä aletaan korjata lapsen ollessa 5-8 vuotta. 8-vuotiaan artikulaatiohäiriön ei katsota enää korjaantuvat kielen kehityksen myötä itsestään. Nuoremmilla spontaania äänteen korjautumista kyllä vielä esiintyy. Suomessa lasten neuvolatoiminta on erittäin laadukasta ja lapsen kehitystä seurataan myös kielen kehityksen osalta vähintään vuosittain ja huolen herättyä tiheämmin. Alle kouluikäiset lapset hiovat artikulaatio- ongelmiaan kunnan kautta saatavan puheterapian kautta ja kouluikäiset lapset saavat puheopetusta koulun erityisopettajalta.

Joskus este oikealle artikuloinnille löytyy organisesta vaivasta eli lapsella on liian lyhyt kielen jänne, jolloin kieli ei yletä esim. r -äänteessä omalle ääntöpaikalleen riittävän eteen hammasvallin luokse. Kielen jänneen pituuden voi tutkia nostamalla kielen ylähuulen päälle. Mikäli kielen jänne on liian lyhyt, aiheuttaa se kieleen voimakkaan herttakuvion. Kielen jänne voidaan katkaista paikallispuudutuksessa esimerkiksi hammaslääkärillä. Lapsen voimakas nasaalisuus äänessä saattaa viitata piilosuulaki-halkioon. Äänen käheys, honotus ja vuotoisuus vaativat kliinisiä tutkimuksia. (Tammilehto 2001, 4.)

Tammilehto (2001, 4-5) muistuttaa myös miettimään sitä, että onko lapsi valmis puheopetukseen kognitiivisesti, keskittymiskykyensä ja ikänsä puolesta. Puheopetukseen sitoutuminen vaatii pitkäjänteisyyttä, kykyä muistaa ja ymmärtää annettuja ohjeita ja se yleensä vaatii myös perheen osallisuutta prosessiin. Lapsen ja perheen on oleellista huolehtia lapsen kotiharjoittelusta. Puheopetustuokio on lyhyt; tapaamisia on yksi tai korkeintaan kaksi viikossa 15-20 minuuttia kerrallaan. Päivittäinen harjoittelu kotona kestää vain 1-5 minuuttia, mutta sen laiminlyönti hidastaa oppimista viikoilla jopa kuukausilla.

Artikulaatioharjoittelussa pyritään tuottamaan kadoksissa ollut äänne, vahvistamaan tätä äännettä ja lopuksi yleistämään äänne sanoihin ja spontaaniin puheeseen. Äänne-opettelu vaihe noudattaa usein kaavaa; imitointi, kontekstien hyväksikäyttö, foneettinen paikoitus, äänne muodostaminen ja yleistäminen. (Pilbacka-Rönkä 2012.)

2.5.5. Änkytys, sokellus ja selektiivinen mutismi

Änkytys kuuluu normaaliin kielenkehitykseen ja usein taustalla on lapsen tarve kertoa jokin asia nopeammassa tahdissa kuin mihin hän fyysisesti kykenee. Änkytys alkaa yleensä 2-5 -vuotiaana, mutta suurimmalla osalla se häviää puheen kehittymisen mukana. Mikäli lapsi änkyttää, tulee hänen lähellä olevien aikuisten olla rauhallisia. Oma ahdistuneisuus ja hätäily voivan pahentaa lapsen änkytystä. Normaalikin änkytys voi kestää parikin kuukautta, jopa vuoden. Lapsista noin 5 % änkyttää noin puolen vuoden verran. (Pilbacka-Rönkä 2011 & Heimo 2012, 228.)

Änkytys on tahatonta toistoa, venytystä tai lukkiutumista puheessa. Puheeseen voi liittyä myös ns. myötäliikkeitä. Änkyttävä henkilö tietää mitä hän haluaa sanoa, mutta ei saa sitä sanottua haluamallaan tavalla. Änkytykseen liittyy vahvoja tunteita ja änkyttäjä voi alkaa karttaa tilanteita, joissa kokee epävarmuutta änkytyksensä ja ympäristönsä kanssa. Erityisesti puhelimesta puhuminen on monelle vaikeaa, sillä suullisen kommunikaation edellytetään olevan tuolloin kohtalaisen nopeaa eikä eleillä ja ilmeillä voi vastaavasti antaa tukea sanomalleen. Huomionarvoista on myös se, että yksin ollessaan tai eläimille puhuessaan änkyttäjä ei yleensä änkytä. Vastausta siihen, mistä änkytys ylipäättään johtuu, ei ole. Vaikka änkytyksen olemusta ja syitä on tutkittu paljon, mitään yhtä ja yleistä syytä ei ole löydetty. Änkytykseen käytetään terapiaa, jonka avulla on mahdollista lieventää tai jopa kokonaan poistaa änkytys. Änkytysterapian tärkein tavoite on saattaa änkyttäjän puhe sellaiseen kuntoon, että hän tulee toimeen jokapäiväisessä elämässään ja että hänen elämänlaatunsa paranee. (Suomen änkyttäjien yhdistys ry).

Sokellukselle on tyypillistä, että puhe on runsain määrin sujumatonta tai puheartikulaation on epätasallista. Esimerkiksi äänteet ääntyvät vajaina. Sokeltava puheen rytmi on aina epäsäännöllistä ja nopeaa. Pelkästään nopea puhetapa ei ole merkki sokelluksesta; sokeltava puhe on epäselvää, puuroutuvaa. Sokellusoireiden nähdäänkin johtuvan ensisijaisesti kielellisistä vaikeuksista. (Ström & Lempinen 2006, 195-196.)

Sokellusta hoidettaessa pääpaino on seuraavissa kolmessa alueessa. Puhetahdin ja artikuloinnin kehittämisessä käytetään hidastettua puhetta ja sanojen loppuihin kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota. Kielellisten taitojen kehittämisessä lisätään sanojen löytämisen nopeutta ja tarkkuutta ja harjoittelun pääpaino on ajatusten ilmaisemisessa oikein muodostetuilla kieliopillisilla rakenteilla. Palautetietoisuuden lisäämisessä tarkkaillaan puhetta esim. kuvataallenteiden avulla, korjataan virheet ja lisätään puhujan tietoisuutta hänen puheliikkeistään. (Ström & Lempinen 2006, 198-199.)

Selektiivinen mutismi -termiä on ensimmäisen kerran käytetty tieteessä jo vuonna 1934, mutta silti sen syistä ei ole yksiselitteistä tietoa. Selektiivisen mutismin kriteerit ovat johdonmukainen puhumattomuus tietyissä sosiaalisissa tilanteissa huolimatta kyvyistä puhua muissa tilanteissa. Lapsi kieltäytyy puhumasta jossain tietyssä sosiaalisessa tilanteessa, mutta puhuu toisessa. Häiriö ei selity lapsen riittämättömällä kielen osaamisella tilanteissa, joissa hän on puhumaton. Kuitenkin puheen tuottaminen ja

ymmärtäminen ovat lapsen iänmukaisten rajojen sisällä standardoiduilla testeillä mitaten. Lisäksi häiriö kestää yli neljä viikkoa eikä lapsella ole diagnosoitu laaja-alaista kehityshäiriötä. Kirjallisuuden mukaan selektiivistä mutismia esiintyy kaksi kertaa enemmän tytöillä kuin pojilla ja oireet ovat havaittavissa jo kolme vuotiaasta lähtien. Selektiivisen mutismin syiksi on arveltu muun muassa perheen arkuutta ja sosiaalista eristyneisyyttä, mallioppimista ja/tai lapsen kokemaa vakavaa traumaattista kokemusta. Perinnöllisiin syihin viittaa tutkimus, jossa todettiin valikoidusti puhuvien lasten vanhemmilla olevan jopa 70 %:lla voimakasta ujoutta ja/tai psykiatrisia sairauksia. Vaikka selektiivistä mutismia on pidetty myös jossain määrin vallankäytönvälineenä, on näiden lasten joukossa voitu havaita verrokkiryhmiä enemmän myös kielellisiä heikkouksia. Hoitokeinoina käytetään muun muassa perheterapiaa, ryhmäterapiaa ja lääkehoitoa. Myös niin sanotun ahtaan tilan kokemuksesta on huomattu olevan apua. Mutistisen lapsen kanssa tulisi puhua aivan niin kuin puhuu muillekin lapsille. Lasta ei saa eikä voi pakottaa puhumaan, mutta lähtöoletuksen on oltava se, että lapsi voi puhua takaisin ja vastata puhunnokseen. Henkilökohtaisten puhetilanteiden luominen olisi suotavaa. (Bergman, Piacentini & McCracken 2002, 939; Pilbacka-Rönkä 2011 & Westerinen 2010.)

2.5.6. Stimulaation puute

Lapsen puheen ja kielen kehitys on perustavasti sidoksissa vuorovaikutuksen määrään ja laatuun ympäristön kanssa. Kielen omaksumiseen tarvitaan ympäristön kielellisiä virikkeitä ja sosiaalista vuorovaikutusta. Yhtäältä jo raskauden fyysiset ja psyykkiset muutokset kasvattavat äidin halua sitoutua huolehtimaan lapsestaan, toisaalta lapsi on synnynnäisesti kiinnostunut toisista ihmisistä ja pyrkii jo varhain aktiivisesti sosiaaliseen vuorovaikutukseen. On havaittu, että vuorovaikutuksen määrä ja laatu vaikuttavat huomattavasti vauvan ääntelyaktiivisuuteen. Vuorovaikutussuhde kehittyy vasta- vuoroiseksi, kun aikuinen antaa keskustelussa tilaa ja tulkitsee vauvan pienetkin reaktiot osaksi dialogia. Toimiva vastavuoroinen vuorovaikutus aktivoi lapsen jokellusta ja ylipäättään aloitteellisuutta kommunikointitilanteissa. Lasta hoitavan aikuisen olisi hyvä suullistaa hoitotoimenpiteensä ja käyttää monipuolista ja ilmeikästä kieltä. (Kunnari & Paavola 2012, 58- 61.)

Vanhemman ja lapsen varhaisen vuorovaikutuksen ja kielellisen stimulaation laatu ennustaa kielen kehitystä aina sanaston kasvusta lukemaan oppimiseen asti. Aktiivinen suhtautuminen lapsen kommunikaatioaloitteisiin kannustaa lasta yrittämään enemmän. Kun aikuinen myötäilee lapsen aloittamaa toimintaa puheellaan, (*Ahaa, sinä toit äidille harjan, harjataanko hiukset*), on lapsen helpompi oppia ymmärtämään puhetta. Tutkimuksissa on myös havaittu, että äitien aktiivisuus lapsen aloitteisiin ja toimintaan vastaamisessa juuri lapsen toimintaa kommentoimalla oli positiivisella tavalla yhteydessä myöhempiin puheen ymmärtämistaitoihin. Merkittävä rooli lapsen ääntelylle ja aktiivisen sanaston kehittymiselle on myös sillä, että vanhempi löytää lapsen huomion kohteen, nimeään siihen liittyviä asioita ja esittää huomion kohteesta tarkentavia kysymyksiä. (Kunnari & Paavola 2012, 61.)

Tutkimuksissa on havaittu, että esimerkiksi lukutuokioissa äitien tapa tehdä lapselle kysymyksiä ja laajentaa täten lapsen ilmaisuja ennusti sanaston ja sanataivutusten suotuisaa kehitystä. (Kunnari & Paavola 2012, 62.) Huomionarvoista on myös monipuolisten stimulaatioiden ohella vallitseva tunnelma. Kannustava, lämmin ja turvallinen vuorovaikutustilanne ruokkii yrittämishalua ja miellyttävässä ilmapiirissä mieli on otollisin omaksumaan kieltä. Myöskään toistojen merkitystä ei pidä aliarvioida.

3. TUKEA KIELEN KEHITYKSEEN

Usein kielellinen vaikeus tunnistetaan kyllä, mutta monessa kunnassa vasta diagnoosin saaminen on parempi tae kuntoutuksen järjestymiselle. On ensiarvoisen tärkeää huomata, että lapsi on psykofyysinen kokonaisuus ja mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sen merkityksellisempää on koko lapsen lähiperheen huomioiminen kuntoutusprosessissa. Jo laki lasten päivähoitosta (1973/36 2a §) velvoittaa päivähoitoa tukemaan päivähoitossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Näin ollen on oleellista, että päivähoitossa ja varhaiskasvatuksessa pidetään ns. Vasu -keskustelut ajan tasalla ja säännöllisesti.

3.1. Kasvatuskumppanuus ja ekokulttuurinen teoria

Jotta päivähoito, olipa se sitten perhepäivähoitoa, kolmiperhepäivähoitoa, ryhmäperhepäivähoitoa, päiväkotihoidon tai esiopetusta, voisi tukea perheitä heidän kasvatustavoitteissaan, tulee henkilöstön ja lapsen vanhempien välillä olla vuorovaikutusta ja dialogia, kasvatuskumppanuutta. Siilisetin (liikelaitos, joka tuottaa Siilinjärven, Nilsiän ja Maaningan sosiaali- ja terveystalot) varhaiskasvatussuunnitelma (2010, 14) kertoo, että kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa vanhempien ja kasvattajien tietoisuutta sitoutumista toimimaan yhdessä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemisessa. Kasvatuskumppanuudessa kiinnitetään erityistä huomiota päivähoidon aloitukseen, jossa perheeseen ottaa yhteyttä lapsen oma-/vastuuhoidtaja ja sopii hoidon aloituksesta perheen toivomalla tavalla. Hoitosuhteen aloitukseen kuuluu tärkeänä osana hoitajan käynti lapsen kotona ennen hoidon alkua, mikäli se vain vanhemmille sopii. Vanhemmilla on ensisijainen vastuu ja oikeus huolehtia lapsen kasvatuksesta, mutta yhteiskunnan tehtävä on tukea perheitä tässä työssä.

Jos lapsen kielen kehityksessä havaitaan pulmia, tulisi koko lapsen elinympäristö ottaa mukaan työhön hänen ongelmansa helpottamiseksi. Usein tämä tarkoittaa kodin lisäksi juuri päivähoitoa. Perheillä on suuri vastuu ja etuoikeus lapsen kehityksen tukemisessa ja yhä enenevässä määrin perheet ovatkin ottaneet vahvan roolin oman elämänsä subjektina. Ekokulttuurisessa teoriassa lasten elämää tarkastellaan kiinteänä osana koko perheen elämää. Perheen elämäntavan nähdään liittyvän voimakkaasti ympäristöön ja ympäröivään yhteiskuntaan, mutta samalla perhe nähdään myös aktiivisesti omaan elämään vaikuttavana yksikkönä. Lapsen kehitys rakentuu päivittäisistä toiminta- ja vuorovaikutustilanteista ja juuri nämä arkipäivän tilanteet luovat lapselle parhaan kasvupaikan. Niiden avulla lapsi oppii ja kehittyy matkimalla, tehtäviä tekemällä ja muilla sosiaalisen oppimisen keinoilla. (Rantala 2002, 21-23.)

Ekokulttuurisen teorian mukaan perheen arjen sujumisella, vanhempien hyvinvoinnilla ja lapsen kehityksellä on kiinteä yhteys toisiinsa. Lapsen kehityksen peruspilareita ovat arkipäivän moninaiset toimintatilanteet, joita mm. koti ja päivähoito lapselle tarjoavat. Ekokulttuurinen näkemys lapsen kehityksestä korostaa arjen toimintatilanteita jokaisen lapsen olennaisena kehitysympäristönä. Tärkeimpinä tavoitteina pidetään perheen tukemista arkielämästä selviytymisessä ja vanhempien kannustamista osallistumaan lapsensa kasvatukseen, oppimisen tukemiseen ja kuntoutukseen. Perhettä tu-

kevat palvelut tulee tuottaa kokonaisvaltaisesti eri ammattiryhmien ja perheen välisenä yhteistyönä. (Määttä & Rantala 2010, 53-54.)

Perheet eivät elä vain passiivisesti ympäristönsä vaatimusten mukaisesti, vaan pyrkivät aktiivisesti vaikuttamaan omiin elinolosuhteisiinsa. Perheet muokkaavat ympäristöään ja arkeaan omien tarkoitusperiensä ja arvojensa mukaan. Akkomodaatio tarkoittaaakin niitä muutoksia, joita perhe on valmis tekemään tai puolestaan jättää tekemättä saavuttaakseen arkielämään sujuvuutta ja pysyvyyttä. Lapsen kehitykseen saattaa liittyä piirteitä, jonka vuoksi perhe muuttaa päivittäisiä toimintatapojaan. Tämä kodin arkielämä akkomodoidaan uusien vaatimusten mukaisesti. Päivittäinen aikataulu saattaa muuttua, perhe voi toisinaan joutua muuttamaan paikkakunnalta toiselle tai vanhemmat voivat joutua vaihtamaan työpaikkaa. Vanhemmat voivat olla uudessa tilanteessaan hyvinkin proaktiivisia ja pyrkivät itse aktiivisesti vaikuttamaan siihen, mitä yhteiskunnan taloudelliset ja sosiaaliset reunaehdot perheelle merkitsevät. Vanhemmissa itsessään on paljon potentiaalia uuden tilanteen hallintaan ja muutosten toteuttamiseen. (Määttä & Rantala 2010, 58-59.)

Kun sekä perheet että päivähoito haluavat toiminnallaan lapsen parasta ja etua, olisi erittäin suotavaa, että vuorovaikutus lapsen perheen ja päivähoidon välillä olisi avointa ja välitöntä. Ekokulttuurisen teorian mukaisesti yhteistyötä tulee tehdä moniammatillisesti kunkin osapuolen arvoja ja substanssiosaamista kunnioittaen. On lapsen edun mukaista, että lapsen asioissa yhteistyötä tekevät ihmiset ovat kaikki lapsen asioiden suhteen "kartalla" ja että eri osapuolet toimivat samansuuntaisesti ja sovittujen pelisääntöjen mukaan. Siksi onkin tärkeää, että perheet kokevat päivähoitohenkilöstön kasvatuskumppaniksi ja haluavat jakaa mm. kuntoutuksissa saadun uusimman tiedon lapsen kehityksessä.

3.2. Päivähoitomuoto

Yleisimmin kunnilla on tarjota perheille lasten päivähoitomuodoksi perhepäivähoitoa, ryhmäperhepäivähoitoa, päiväkotia tai monilapsisissa perheissä hoitajaa kotiin. Aivan kuten koulumaailmassakin, pyritään myös päivähoitomaailmassa toteuttamaan ns. lähikouluperiaatetta, jotta lapsen kotiympäristön tuttuutta ja sosiaalisia verkostoja voidaan syventää. Mutta luonnollisesti jokaisen lapsen tilanne määrittää sen, mikä hoitomuoto on lapsen parhaaksi. Kodinomaisen perhepäivähoito voi antaa runsaasti kielel-

listä tukea juuri siksi, että ryhmän pienuus mahdollistaa perhepäivähoitajan huomioida tietoisesti ja rikasta kieltä käyttäen esimerkiksi lapsi, jolla on viivästynyt kielen kehitys. Toisaalta suurempien kielellisten vaikeuksien ollessa kyseessä, voi perhepäivähoitajan ammattitaito olla riittämätön tarpeellisen tuen antamiseen. Tällöin esimerkiksi päiväkodin pienryhmätoiminta akateemisesti koulutettuine henkilöstöineen voi puolustaa ensisijaisesti paikkaansa. Mitä isommasta kaupungista on kyse, sitä todennäköisempää on, että eri päiväkodeillakin on omat erityiset painotuksensa. Tällöin lapselle voi löytyä hoitopaikka päiväkodista, jossa juuri kielellisten valmiuksien hiominen on toiminnan fokuksessa. Paras tulos saavutettaneen kuitenkin aina kaikkien osapuolien yhteistyöllä ja sitoutuneisuudella toimimaan lapsen parhaaksi. Keskeistä on perheen ja eri ammattilaisten aktiivinen ja avoin vuoropuhelu.

3.3. AAC (=augmentative and alternative communication)

Normaalkuuloisten yleisin kommunikointimuoto on puhuminen. Kaikki eivät kuitenkaan pysty puhumaan runsaasta harjoittelusta ja opettelusta huolimatta. Näille ihmisille puhetta korvaavasta kommunikoinnista tulee heidän pääasiallinen kommunikointimuoto. **Puhetta korvaavaa kommunikointia** (alternative communication) käytetään silloin, kun ihminen kommunikoi suorassa vuorovaikutuksessa muutoin kuin puheella. Hän voi käyttää esimerkiksi viittomia, graafisia merkkejä, kirjoitusta tai morseaakkosia. Kaikilla puhehäiriöt eivät ole yhtä vaikeita. He saattavat tarvita korvaavaa keinoa siinä vaiheessa, kun he opettelevat puhumaan. Tai he tarvitsevat korvaavaa keinoa kommunikointinsa tueksi ja ymmärrettävyyden parantamiseksi. **Puhetta tukeva kommunikointi** (augmentative communication) tarkoittaaakin puhetta täydentävää tai tukevaa kommunikointia. Sana tukeva tarkoittaa sitä, että korvaavan kommunikoinnin muotojen harjoittamisella on kaksi tarkoitusta; yhtäältä edistää ja täydentää puheilmaisua, kahtaalta taata korvaava kommunikoinnin muoto sellaiselle ihmiselle, joka ei myöhemmin alakaan puhua. (Tetzchner & Martinsen 2010, 20-21.)

Itsensä ilmaiseminen on aivan lapsuudesta lähtien läpi koko elämän ihmisille tärkeää. Tämä kyky on vahvasti sidoksissa itsenäisyyden, omanarvontunnon ja itsekunnioituksen kanssa. Ihmiset haluavat pystyä kertomaan ajatuksiaan, tunteitaan ja mielihalujaan. Jos he eivät tähän pysty, heidän on vaikea saada itsensä kuulluiksi ja he menettävät osan oman elämänsä hallinnan mahdollisuuksista. Tällöin on mahdollista, että he

jäävät sosiaalisen yhteisön ulkopuolella ja vieraantuvat siitä. Siksi on ensiarvoisen tärkeää, että jokaiselle löytyy oma puhekanava. Kyse ei ole siis pelkästään vain kommunikoinnista vaan myös vahvasti sosiaalisesta aspektista. (Tetzchner & Martinsen 2010, 15-16.)

3.3.1. Tukiviittomat

Tukiviittomat ovat viittomia, joita käytetään kielihäiriöisten lasten puheen kehittymisen tukena. Tukiviittomissa viitotaan puheen ohella viestin merkityksen kannalta keskeiset sanat eli niin sanotut avainsanat eli tukiviittomia ei pidä sotkea viittomakieleen, joka on oma kielensä kielioppeinensa ja taivutusjärjestelminensä. Esimerkiksi lauseesta ”*Ehkä minä olen siellä huomenna kello viisi*” viitottaisiin sanat *ehkä*, *huomenna* ja *viisi* viestin vahvistamiseksi. (Sume 2011.)

Tukiviittominen on kokonaisvaltaista viestintää, johon kuuluvat puhe, viittomat, osoittaminen ja äänensävyjen vaihtelut. Lapselle suunnattua puhetta tulee täydentää myös niin sanotun olemuskielen avulla eli käyttäen apuna luonnollisia ilmeitä, eleitä ja kehon liikkeitä. Esimerkiksi kysyvän ilmeen näyttäminen jotain kysyttäessä auttaa lasta. (Sume 2011; Savinainen-Makkonen & Hällback 2012, 288.)

Tukiviittomia voidaan käyttää myös muiden kommunikointikeinojen kuten kuvien tai kirjoitusten rinnalla. Kuvia voi käyttää virikkeinä esimerkiksi liimaamalla niitä esineisiin tai tekemällä niistä päivän lukujärjestyksiä. Tällä tavoin voidaan aktivoida lapsen koko ympäristö käyttämään tukiviittomia. Aivan kuten puhumaan opitaan puhumalla, viittomaan opitaan viittomalla. Myöskin mitä systemaattisemmin lapselta vaaditaan viittomien käyttöä, sen tehokkaammaksi niiden oppiminen käy. Aikuisen rooli kannustajana on siis merkittävä. (Sume 2011.)

Viittomisen ei ole todettu vaarantavan kuulevan ihmisen puhetta ja sen kehitystä. Päinvastoin viittominen lisää puhetta. Mikäli lapsen kommunikointi vaatii ponnisteluja, on keskustelijoiden yhteys toisiinsa vaarassa. Tyypillisiä merkkejä tästä ovat katseen välttely ja pyrkimys päästä pois vuorovaikutustilanteista. Epäselvästi puhuva tai

puhetta heikosti ymmärtävä kääntää huomionsa helposti pois puhekumppanistaan. Näköön perustuva viestintä eli viittominen pakottaa takaisin katseyhteyteen. (Papunet)

Koska viittominen ei vaaranna kuulevan ihmisen puhetta, voidaan kaikki lapset ottaa varhaiskasvatuksessa mukaan viittomaan ja siten omalta osaltaan luontevasti madaltamaan mahdollista kynnystä ns. terveiden ja puhevaikeuksisten lasten välillä. Esimerkiksi tuttu loru ”Maanantaina makkarat tehtiin, tiistaina tikut vuoltiin...” on lapsille mieluisaa loruttelua, mutta johon on helppo liittää mukaan tukiviittomat kaikkien lasten viitottaviksi.

3.3.2. Graafinen kommunikaatio: bliss, PCS -kuvat, esinekommunikaatio

Graafiset merkkijärjestelmät liittyvät kommunikoinnin apuvälineiden käyttöön. Ensimmäisenä graafisena järjestelmänä käyttöön tulivat bliss -symbolit ja myöhemmin on syntynyt runsaasti lisää eri järjestelmiä. (Tetzchner & Martinsen 2010, 24.)

Bliss -järjestelmässä kirjoitetut merkit eivät perustu kirjainyhdistelmiin. Ne luotiin alun alkaen kansainväliseksi kirjoitetun kielen muodoksi ja mallina toimi kiinan kieli. Tavoitteena oli luoda kieli, jolla eri maiden valtiomiehet voisivat kommunikoida keskenään. Tähän tarkoitukseensa järjestelmä ei tullut koskaan käyttöön vaan se lanseerattiin käyttöön torontolaisten liikuntavammaisten lasten kirjoitusjärjestelmänä.

(Tetzchner & Martinsen 2010, 24.)

Blisskieli koostuu sadasta perusmerkistä, joita yhdistelemällä luodaan sellaisia sanoja, joille ei ole omaa perusmerkkiään. Bliss -symboleilla tehdyissä kommunikointitauluissa on normaalisti perusmerkkejä ja myös sellaisia yhdistelmiä, joita käyttäjä tarvitsee usein. Perusmerkkejä ja merkkiyhdistelmiä voidaan liittää yhteen siten, että niistä muodostuu lauseita. Monien bliss -symbolien graafinen muoto on monimutkainen ja esimerkiksi vaikeasti kehitysvammaisille ihmisille bliss -symbolien käyttökokeilut eivät ole olleet kovin onnistuneita. Bliss -kieli on eittäättä kaikkein pisimmälle viety puhumattomien ihmisten käytettävissä oleva graafinen järjestelmä ja sen suhteellisen monimutkainen käyttö vaatii asianmukaista opastusta. (Tetzchner & Martinsen 2010, 26.)

PCS –kuvat ovat varhaiskasvatuksessa todennäköisesti kaikkein laajimmin käytössä olevat graafiset merkit. PCS eli Picture Communication Symbols on Yhdysvalloissa kehitetty järjestelmä, joka koostuu noin 1800 merkistä. Ne ovat yksinkertaisia, mustavalkoisia ääri viivapiirroksia, joiden ylä- tai alapuolelle on kirjoitettu merkitysvastine. Artikkelit ja prepositiot, kuten esimerkiksi *from* on esitetty perinteisellä kirjoituksella ilman merkityspiirrosta. PCS –merkkien piirtäminen on helppoa esimerkiksi aivan käsin ja kuvista voidaan koota lapselle esimerkiksi oma tulkkikirja, joka seuraa lasta esimerkiksi toimintaterapiaan ja josta löytyy kommunikaation solmukohtiin symbolit sanoille. (Tetzchner & Martinsen 2010, 31; Alijoki 2011, 82.)

Esinekommunikaatio on eräs kommunikoinnin keino, jota voidaan käyttää, jos lapsella on vaikeuksia yhdistää kuvien vastaavuuksia. Esineet on helppo kytkeä tilanteeseen sillä ne ovat kovin konkreettisia. Juuri siksi niitä käytetäänkin niin sanottuina tilannevihjeinä indikoimaan tulevaa toimintaa; esimerkiksi servettien ottaminen on merkki alkavasta ruokailusta. Esinekommunikaatio toimii toki myös lapselta aikuiselle päin. Jos lapsella on vaikeuksia esimerkiksi verbaalisesti ilmaista janoaan, voi hän juomalasia tarjoamalla viestiä tarpeestaan. Esineillä voidaankin kuvata lapsen päivänkulku esimerkiksi siten, että päivän toimintoja kuvaavat esineet ovat aikajärjestyksessä hyllytasanteella. Tehokasta on myös merkitä lapsen toimintaympäristössä olevat tilat ja tarvikkeet esinein. Vessan oveen ruuvattu vessapaperirullateline rullineen ja palapeli-kaapin oveen liimattu palapeli auttavat paitsiesinekommunikaatiota hyväkseen käytävää lasta kuin myös vaikka sijaiseksi päivähoitoon tulevaa henkilökunnan jäsentä toimimaan ympäristössä tarkoituksenmukaisesti. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 69 & Sume 2011)

3.4. Leikki ja toimintaterapia

Leikki on lasten puhetta ennen kuin heillä on aikuisen kieli hallussaan. Mikäli aikuinen haluaa vaihtaa ajatuksia aivan pienten lasten kanssa, onnistuu se parhaiten yhteisessä leikissä. Leikki on oleellinen tie lasten kokemuksiin, tunteisiin ja ajatteluun. Leikki on myös tie kieleen, sillä merkitysten oppiminen tapahtuu juuri käytännön toiminnassa ja se ennakoii puhetta. (Helenius & Korhonen 2011, 70.)

Kaikki lapset leikkivät riippumatta heidän fyysisestä tilastaan, älyllisestä toimintakyvystään, tunne-elämästään tai ympäristöolosuhteistaan. Aivot tarvitsevat leikkiä kehityäkseen ja leikki kehittää aivojen toimintaa. (Viitala 2006, 134, 152.)

Nivalainen (2008, 31) muistuttaa, että lapselle leikillä on mittaamattoman suuri merkitys ja oleellista on se millaiseksi aikuinen leikin merkityksen ymmärtää. Mikäli aikuinen pitää leikkiä ”vain” äänekkäänä ja sotkua synnyttävänä puuhailuna, leikki köyhtyy väistämättä. Hintikka (2004, 25-26) puolestaan muistuttaa, että lapsella on leikkinessään selkeä identiteetti. Lapsi uhkuu voimakasta itsetuntoa ja koko elämän hallintaa, pikkuongelmiin ei takerruta. Positiiviset kokemukset vahvistavat identiteettiä. Hintikka (2004, 27-28) tietää myös, että nyky maailmassa painotetaan osaamista. Vanhemmat kehuvat muille mitä kaikkea oma lapsi osaa. Lasta kannustetaan ja kehuaan. Leikissä lapsi osaa mitä tahansa. Ellei hän osaa jotain oikeasti, hän kuvittelee osaavansa. Leikeissä osaaminen on kuitenkin aivan muuta kuin suoritusosaamista. Osaamisen motivaatiota eivät synnytä ympäristön odotukset, vaan lapsi touhuaa leikkimisen ilosta. Kehut eivät kuitenkaan saa olla vain suoritesidonnaisia – lapselle on hyvä antaa positiivista palautetta myös hänen pelkästä olemassaolostaan.

Leikki, kuten kielikin, on ihmiskulttuuriin sitoutunut ilmiö. Kukaan ei luo kieltä omasta takaa, vaan omaksuu sen kommunikaatiossa, käyttäessään kieltä yhdessä heidän kanssa, joilla kielitaito on jo hallussa. On havaittu, että isoissa lapsiryhmissä kielellinen viivästyminen ei ole tavatonta. Se on jopa yleistä. Lapset kyllä kommunikoivat taitojensa mukaisesti keskenään, mutta ikävaiheessa, jolloin kieli juuri opitaan eli alle kolmivuotiaiden ryhmissä, eivät lapset vielä voi toimia toisilleen kielellisinä malleina. Koska suurissa ryhmissä aikuisen mahdollisuus olla kielellisen vuorovaikutuksen osapuolena jää vähiin, on toiminta, etenkin kielellisen vuorovaikutuksen osalta, suunniteltava tarkkaan. Kansainväliset tutkimukset kertovat hyviä tuloksia lasten kielellisten valmiuksien kehityksestä päivittäisissä lyhyissä kuvitteluleikin tilanteissa, joissa aikuinen käyttää tavoitteellisesti toimintaan liittyvää kieltä kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana. (Helenius & Korhonen 2011, 70-71.)

Yhdessä leikkiminen herättää mieluisia tunteita, kehittää lapsen itsetuntoa ja on apuna kielen ja käsitteiden omaksumisessa. Pienillä lapsilla toisto synnyttää odotuksen. Leikin samana pysyvä säännönmukaisuus antaa lapselle mahdollisuuden ennakoida sitä, mitä seuraavaksi tulee tapahtumaan. Hän tarkkailee ilmaisujen merkitystä ja omaksuu

kielen säännönmukaisuuksia. Sama asia toistuu liikkeissä ja leikkien kielellisissä ilmauksissa. Laululeikit ovat sanavarastoltaan vieläkin laajempia ja kuvaavampia, lorut, runot, riimit ja sanaleikit hurmaavat. Oleellista on myös muistaa, että leikki on erityinen lapsen ja aikuisen kommunikaatiomuoto, jota ei voi tehdä puolinaisesti ja samalla muuta puuhaillen. Aikuisen pitää olla toiminnassa läsnä sekä fyysisesti että henkisesti ja hänen tulee herkästi seurata lapsen reagoitua, mahdollista väsymistä ja pään kääntämistä pois. Juuri mieluisan tilanteen toisto tuo lapselle mielihyvän kokemuksen leikistä. (Helenius & Korhonen 2011, 72.)

Leikki on lapsen työtä ja siihen tulee suhtautua kunnioittavasti. Aito leikki syntyy siten, että leikki rakennetaan yhteisen tai oman idean ympärille. Pedagogisesti on tärkeää seurata lasten leikin kielellistä tasoa. Rikas leikkien toimintavälineistö mahdollistaa myös monipuolisen kielen kehityksen. Lapsilähtöisestä kasvatuksesta ei voida puhua, jos kasvattaja ei ota huomioon leikkiä, ymmärrä sen perustavanlaatuisia merkitystä ja anna sille tilaa lasten päiväohjelmassa. (Helenius & Korhonen 2011, 70,75.)

Lapsella, jolla on ongelmia puheen tuottamisessa, saattaa olla ongelmia esimerkiksi oman itsensä hahmottamisessa, motoriikassa tai silmän ja käden yhteistyössä. Lisäksi lapsen leikki voi olla yksipuolista. Oppimiselle tärkeitä kokemuksia jää saamatta, mikäli lapsi ei pysty leikkimään monipuolisesti erilaisissa ympäristöissä. Toimintaterapiassa esimerkiksi dysfaattisten lasten kanssa arvioidaan ja tuetaan sitä, miten aivot muokkaavat ja yhdistävät liikkeiden ja tunnon kautta tulevia aistimuksia sekä näköaistimuksia. Terapialla helpotetaan lasta toimintojen suunnittelussa. Liikkuminen ja muu hienomotoriikka kehittyä ja näönvarainen hahmottaminen varmistuu. Onnistumisen tuoma ilo vahvistaa lapsen itsetuntoa ja usein tämän myötä keskittyminen paranee. (Hyytiäinen –Ruokokoski 2001, 12.)

3.5. Yleisiä ohjeita puhumiseen ja keskustelutaidon tukemiseen

On tärkeää, että kielivaikeuksiselle lapselle puhutaan hitaasti, mutta kuitenkin venyttämättä. On myös luontevaa painottaa avainsanoja erityisesti uudessa asiassa. Moni lapsi, myös ns. normaali lapsi lapsiryhmässä, hyötyy siitä että puheen tukemiseksi käytetään selventäviä kuvia, ilmeitä ja eleitä. On ylipäättään huomionarvoista oivaltaa, että monet ns. erityislapselle suunnatut apukeinot hyödyttävät koko lapsiryhmää. Lapselle on hyvä antaa ohjeet loogisessa järjestyksessä ja käyttää lyhyitä, yksinkertaisia

lauseita. Järjestystä helpottavat sanat kuten ensin, sitten ja lopuksi on niin ikään hyvä ottaa aktiiviseen käyttöön. Toistamisen sijaan on hyvä kerrata ohjeet käyttäen toisia sanoja ja lyhyitä, yksinkertaisia lauseita. (Pilbacka-Rönkä 2011)

Kun lapsi tekee kommunikointiyrityksiä, on oleellista antaa hänelle siitä positiivista palautetta esimerkiksi hymyllä ja innostuneella asenteella. On tärkeää, että lapsen vail-linaisia lauseita ja ilmauksia ei systemaattisesti korjata; hedelmällisempää on laajentaa lapsen tekemiä ilmauksia moni-ilmeikkäimmiksi ja runsaammiksi vaivihkaa. Lapsi oppii aikuista kuuntelemalla ja mitä rikkaampaa aikuisen kieli on, sen monipuolisemman kielimallin lapsi saa. Kielimallit on hyvä myös laajentaa mahdollisimman monipuoliseen ympäristöön. Konkreettien tilanteiden kautta opitut ilmaisut ja kielellistämiset jäävät parhaiten mieleen, sillä siinä yhdistyvät helposti sekä auditiivinen, kinesteet-tinen että visuaalinen malli. Toisin sanoen monipuolinen tekeminen positiivisessa il-mapiirissä ja asioiden vahva suullistaminen ovat toimivia arkielämän keinoja kielen pulmien tukemisessa. Myös rytmittelyn on todettu kiinnostavan lapsia ja jäävän erityi- sesti mieleen. Siksi esimerkiksi loruttelu olisi hyvä ottaa tavaksi aina sopivissa tilan- teissa. Lorujen rytmi yhdistettynä esimerkiksi taputtamiseen tarjoaa monikanavaisen oppimisväylän. Harjoitus tekee mestarin. Lapsi omaksuu ajan kanssa ja vähitellen keskustelun perusrakenteet; huomion saamisen ja keskustelun aloituksen, vuorottelun, keskustelun etenemisen hallinnan ja keskustelun lopetuksen. Tämä kaikki on tärkeää sekä lapsen itsetunnolle että ylipäättään kielellisessä maailmassa pärjäämisessä. (Pil- backa-Rönkä 2011)

4. SELVITYKSEN TOTEUTTAMINEN

Kyselyt toimitettiin toukokuussa 2012 joko itseni tai Nilsiään perhepäivähoidonohjaa- jan toimesta vastaajien työpisteille. Vastausaikaa annettiin kaksi viikkoa ja vielä tä- män jälkeen uudet kaksi viikkoa lisäaikaa. Tämän jälkeen hain itse jakamani kyselyt kootusti kunkin työyksikön yhteyshenkilöltä ja perhepäivähoidonohjaaja keräsi vasta- ukset omilta alaisiltaan erään heidän yhteisen koulutusiltansa päätteeksi.

Kyselyn ajankohdaksi valikoitui kevät kahdesta syystä. Ensimmäkin ajattelin, että toi- mintavuoden päätteeksi suoritettu kysely antaisi mahdollisimman luotettavan kuvan tutkittavasta asiasta, sillä lapset olisivat jo koko vuoden ajalta henkilöstölle tuttuja.

Toisaalta ajankohtana kevät sopi omaan lopputyön tekemisen aikatauluuni parhaiten, sillä tavoitteena oli koko työn loppuunsaattaminen syksyllä 2012.

Luvan selvitykseni tekemiseen sain hyvissä ajoin Liikelaitos Siilisetin varhaiskasvatustyksikön päällikkö Eeva-Liisa Lyytiseltä, joka piti aihetta mielenkiintoisena ja selvitystä tarpeellisena. Koska kysely koskisi henkilökunnan tietoja ja taitoja kielen kehityksestä, ei lupia tarvinnut kierrättää lasten huoltajilla. Tutkimusluvan ”ehdoksi” hän asetti yhden valmiin kappaleen toimittamisen Nilsiä kiertävän lastentarhanopettaja Heli Juutiselle.

Kyselyitä toimitettiin Nilsiä varhaiskasvatuksen vakituiselle henkilökunnalle perhepäivähoitoon, ryhmäperhepäivähoitoon, päiväkotiin ja esikouluun yhteensä 42 kappaletta. Kyselyitä palautui takaisin 18 kappaletta mikä antaa vastausprosentiksi 43%.

4.1. Selvityksen tarkoitus ja tutkimusongelmat

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on ensinnäkin luoda yleiskatsaus lapsen normaaliin kielenkehitykseen ja yleisimpiin pulmiin kielenkehityksessä. Valmis työ teoriaosuuksineen palvelisi lukijakuntaa antaen aiheesta tiivistetyn tietokatsauksen.

Toisekseen lopputyön tavoitteena on ottaa selvää siitä, kuinka laajasti Nilsiä kaupungin varhaiskasvatuksessa osataan käyttää eri muotoja jokaisen lapsen kielenkehityksen tukemiseksi aivan yleisesti, entä heille, joilla on jotain kielellisen kehityksen pulmaa.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää

- a) Miten Nilsiä kaupungin varhaiskasvatuksessa tuetaan lapsen kielellistä kehitystä
- b) Millaisia haasteita Nilsiä kaupungin varhaiskasvatuksen henkilöstö näkee lasten kielenkehityksen tukemisessa.

4.2. Tutkittava ryhmä

Laadin kyselyn kielenkehityksen tukemisesta koko Nilsiä kaupungin vakituiselle varhaiskasvatuksen henkilökunnalle. Tämä ryhmä käsittää ne henkilöt, joiden toimen-

kuvaan kuuluu juuri lasten kanssa välittömässä vuorovaikutuksessa toimiminen ja työskenteleminen. Keskusteltuani kaupungin erityislastentarhanopettajan kanssa päädyimme siihen tulokseen, että paras tapa kerätä tietoa asiasta on perinteinen paperikysely. Moni henkilökunnan jäsen kokee sähköiset kyselyt hankalina jo siksi, että tietokonepäätteitä on työpaikoilla varsin vähän. Lisäksi erityisesti vanhemmat työntekijät karsastavat erityislastentarhanopettajan näkemyksen mukaan sähköisiä kyselyitä.

4.3. Tutkimusmenetelmät, aineistonkeruu ja analysointi

Tekemässäni selvityksessä käytettiin kvalitatiivista eli laadullista tutkimusotetta. Lähtökohtana kvalitatiivisessa tutkimuksessa on juuri todellisen elämän kuvaaminen, jossa todellisuus on moninainen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan kohdetta kokonaisvaltaisesti ja usein tiedonkeruun välineenä suositaan ihmistä.

Tavoitteena laadullisessa tutkimuksessa on pyrkimys löytää tai paljastaa tosiasioita jo olemassa olevien väittämien todentamisen sijaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157.) Laadullista tutkimusotetta pidetään parhaana silloin, kun tavoitteena on lisätä ymmärrystä ja saada syvä ja laaja kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 60).

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui itse laatimani kyselylomake, joka toimitettiin Nilsiän kaupungin varhaiskasvatuksen henkilökunnalle heidän työpaikalleen toukokuussa 2012. Kyselyn ajankohta valikoitui kevääksi ennen kaikkea siksi, että uskoin keväällä suoritettun kyselyn antavan luotettava tietoa kyseltävästä asiasta; lapset olivat tuolloin olleet pääsääntöisesti koko toimintavuoden ajalta hoitajille tuttuja. Vastaajat olivat koulutukseltaan lastentarhanopettajia, lastenhoitajia, lähihoitajia tai perhepäivähoitajia. Kyselyyn vastattiin nimettömänä, jotta vastaukset olisivat mahdollisimman rehellisiä ja jotta vastauksissa mahdollisesti sivutut lapset pysyisivät anonyymeinä.

Kyselytutkimuksen etuina pidetään sitä, että niiden avulla voidaan kerätä laajakin tutkimusaineisto. Menetelmänä kyselytutkimus on tehokas, sillä se säästää tutkijan aikaa ja vaivannäköä esimerkiksi verrattuna haastattelututkimukseen. Myös aikataulut ja kustannukset ovat kyselytutkimuksessa verrattain luotettavasti arvioitavissa. Haittana kyselytutkimuksissa on pidetty pinnallisuutta ja rajoittuneisuutta. Tutkija ei voi tietää sitä, miten vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet tutkimukseen. Myöskin väärinym-

märrysten kontrollointi on hankalaa. Vastaukato voi kyselytutkimuksissa nousta suureksi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 190.)

Kyselylomakkeni sisälsi kaksitoista kysymystä, joista yksi oli laajempi monivalintakysymys muiden ollessa avoimia kysymyksiä. Avoimissa kysymyksissä vastaajalle esitetään kysymys ja jätetään tyhjä tila vastaamista varten. Avoimien kysymysten etuna voidaan pitää sitä, että ne antavat vastaajalle mahdollisuuden sanoa, mitä hänellä on todella mielessään asiasta. Samalla se antaa hänelle mahdollisuuden osoittaa tietämyksensä aiheesta ja näyttää, mikä on keskeistä ja tärkeää hänen ajattelussaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 194-196.)

Kyselyn analysointi tapahtui opinnäytetyössäni käsin ilman valmiita ohjelmia. Koin tämän työskentelytavan mielekkäimmäksi johtuen korpuksen suppeudesta ja kyselyssä esiintyvien avokysymysten paljoudesta. Vertailin vastaajien vastauksia keskenään ja tein niistä ryhmittelyitä vastausten yhteneväisyyksien mukaan. Vastaajien näkemyksiä havainnollistaakseni sisällytin valmiiseen työhön heidän suoria sitaattejaan.

5. TULOKSET

Jotta lapsen kielenkehitystä voi olla työssään tavoitteellisesti tukemassa, tulee jokaisen työntekijän osaltaan määrittellä se, minkä itse tulkitsee kielenkehityksen pulmaksi. Kahdeksastatoista (n=18) vastaajasta yksi jätti kysymykseen vastaamatta, muissa vastauksissa pulmaksi määriteltiin useampi näkökulma. (n=15) määritteli pulmaksi lapsen hankaluuden ymmärtää kieltä ja tehdä itsensä ymmärretyksi ja (n=14) paperissa kielenkehityksen pulma suhteutettiin suhteessa muihin samanikäisiin lapsiin ja heidän kielen kehitykseensä. (n=8) vastauksessa puheen sujuvan tuottamisen ja ymmärtämisen rajaksi asetettiin kolme ikävuotta.

” Kielenkehityksen pulma voi ilmetä joko puheen tuottamisen tai puheen ymmärtämisen vaikeutena. Puhe voi olla vähäistä tai muuten poikkeavaa.”

”Puheen tuotto ei ole ikätason mukaista”

”Pidän 3 ikävuotta rajapyykkinä, että pitäisi tulla jonkun verran sanoja. Puheenkehitys on silloin viivästynyt.”

Kysymykseen, liittyykö vastaajan kokemuksen mukaan kielenkehityksen pulmat johonkin muuhun kehitykselliseen pulmaan, vastattiin hajautetusti. (n=3) vastaajaa jätti tähän kokonaan vastaamatta, (n=1) vastaajan mukaan kielen pulmat ovat täysin irrallaan muista mahdollisista kehityksen pulmista, (n=2) vastaajaa koki kielenkehityksen pulmien olevan sidoksissa motoriseen kömpelyyteen ja (n=5) vastaajaa mainitsi tässä yhteydessä dysfasian liitännäisongelmaksi. (n=4) vastaajaa liitti kielenkehityksen pulmiin sosiaalisten taitojen puutteellisuuden ja (n=3) nimesi tarkkaavaisuus- ja keskittymisvaikeudet.

” Usein kielenkehityksen pulmat johtavat ristiriitoihin kavereiden kanssa silloin, kun lapsi ei tule ymmärretyksi porukassa.”

(n=18) vastaajasta (n=12) vastaajaa koki pärjänneensä työssään kielivaikeuksien lapsen kanssa hyvin tai melko hyvin, (n=3) on kokenut pärjäämisen haasteelliseksi ja (n=3) vastaajaa ei kommentoinut kokemustaan tai koki ettei ole työskennellyt varsinaisesti kielivaikeuksisten lasten kanssa työssään. Liki kaikissa kommentoiduissa vastauksissa pärjäämistä on tukenut puhumisen selkeys, tilanteiden ennakointi ja kärsivällisyys.

”Puhun selkeästi ja hitaasti.”

” Olen kokenut pärjääväni, mutta ko.lapsi tarvitsee paljon aikuisen tukea ja ohjausta sekä ennakointia estää tilanteet, joissa ristiriidat syntyvät.”

” Kyseiset lapset ovat haastavia, mutta kärsivällisyydellä ja pitkäjänteisellä työllä, sekä avoimella suhteella ko. lapsen perheen kanssa saa hyviä tuloksia aikaan.”

Avoin ja mutkaton kasvatuskumppanuussuhde edesauttaa lapsen kehitystä ja (n=3) vastaajaa lukuun ottamatta sellaisen olivat kaikki vastaajat saaneet kokea. Vastaajista (n=4) koki säännölliset lapsen asioiden palaverit ja kiireettömät kotiin hakemiset, jolloin voi vaihtaa lapsen kuulumiset, kasvatuskumppanuutta edesauttaviksi seikoiksi

kun taas vastaajista (n=5) ilmoitti hankaluudeksi sen, että vanhemmat eivät miellä lapsen kielipulmia niin hankaliksi kuin ne ovat, koska itse ymmärtävät lapsen puhetta.

” Suhdetta vaikeuttaa, jos vanhempien kanssa ei ole yhtenevät näkemykset pulmien vaikeuden tasosta. Vanhemmat usein oppivat ymmärtämään lasten epäselvää puhetta eivätkä koe sitä ongelmaksi. Suhdetta edesauttaa yhteiset tavoitteet ja päämäärät lapsen parhaaksi.”

Kaikkien varhaiskasvatuksen piirissä olevien lasten kielenkehityksen tukeminen on yksi varhaiskasvatuksen kulmakivistä ja toiminnan ytimistä. Kaikista (n=16) vastaajista (n=14) oli sitä mieltä, että kirjojen, lorujen ja satujen lukeminen ja näistä keskusteleminen edesauttaa kaikkien lasten kielenkehitystä. Yleisesti ottaen koettiin, että riittävä aika lukemiselle ja pienryhmissä tai lapsen kanssa kahden kesken keskustellen olisi parasta ennaltaehkäisevää toimintaa, jolle tulisi olla riittävästi aikaa. (n=5) painotti vielä erikseen lukukokemuksen ilmeikkyyttä ja siihen eläytymistä. (n=9) pyrki arjessa antamaan kaikille lapsille selkeät ja yksinkertaiset toimintaohjeet ja siten tukemaan lapsia kielenkehityksessä. Lisäksi (n=5) vastaajaa kertoi käyttävänsä kuvia arjessaan ja niin ikään (n=5) mainitsi korjaavansa kaikkien lasten ääntämistä tai ilmaisuja huomaamattomasti, mutta systemaattisesti lapsen tehtyä kielellisen virheen.

” Luen lapsille kirjoja. Puhun heille ja olen vuorovaikutuksessa lasten kanssa, yritän itse puhua selkeästi ja ymmärrettävästi. Varmistan keskustelemalla lapselta, olenko ymmärtänyt oikein, sekä oikaisen, jos joku sana tai kirjan menee väärin. Muistutan.”

Nilsin varhaiskasvatuksen henkilökunta koki (n=2) vastaajaa lukuun ottamatta saavansa apua muilta työkavereilta (n=10) sekä kiertävältä erityislastentarhanopettajalta (n=13). Neuvolasta tukea koki saavansa (n=3) vastaajaa sekä puheterapeutilta niin ikään saman verran vastaajia (n=3).

” Työyhteisö on korvaamaton apu ja tuki.”

Vaikka erityislapsen yksi tukikeino hänen ongelmissaan on huomion kiinnittäminen hänen ryhmänsä ryhmäkokoon, vain (n=2) vastaajaa oli työssään kokenut tämän konkreettisesti. Kaikki muut (n=16) vastaajaa totesivat, ettei ryhmäkokoja oltu pienennetty. (n=6) vastaajan mukaan erityislapsella on ollut avustaja, muiden (n=12) mukaan tätä etuisuutta ei lapselle oltu annettu.

” Ryhmäkokoja ei ole koskaan pienennetty. Avustaja joskus saatu (hyvin harvoin). Tilastoissa näkyy luultavasti jotenkin lapsen kertoimen vaikutus, mutta käytännössä sitä ei huomaa.”

Alla olevaan taulukkoon (taulukko 1) on merkitty prosentuaaliset (%) osuudet kommunikointia tukevien toimien käytöstä tai työntekijän omista taidoista käyttää kyseisiä tukitoimia.

TUKIMUOTO	KÄYTETÄÄN	EI KÄYTETÄ	OSAAN ITSE KÄYTTÄÄ
Graafiset merkit (esim. PCS – kuvat)	78 %	22 %	78 %
Kosketeltavat merkit/ esineet	25 %	75 %	28 %
Puheterapia	78 %	22 %	11 %
Toimintaterapia	71 %	29 %	6%
Tukiviittomat	56 %	44 %	56 %
Selkeä artikulaatio/ murteettomuus	94 %	6%	78 %

Taulukko 1

Yllä oleva taulukko antaa positiivisen kuvan Nilsin varhaiskasvatuksen henkilökunnan keinoista käyttää erilaisia tukimuotoja kielivaikeuksien lapsen hyväksi. Graafisia merkkejä osataan käyttää esimerkillisen hyvin (78%), kosketeltavat merkit ja esineet

ovat puolestaan harvinaisempia tukitoimia; vain 25 % vastaajista kertoi osaavansa käyttää niitä. Puheterapiaa käytetään varhaiskasvatuksessa Nilsiässä selvityksen mukaan paljon, mutta sillä vastaajat oletettavasti tarkoittavat talon oman henkilökunnan ulkopuolista tukitoimea. Näin voitaneen tulkita ”osaan itse käyttää” -sarakkeen pienestä prosenttiosuudesta (11 %) puheterapiasta puhuttaessa. Selkeän artikulaation/murteettomuuden osuuden olisin olettanut olevan työntekijöiden oman käytön suhteen korkeampi. Toisaalta Nilsiä on Savon sydämessä, jossa puhutaan leveästi murteella. Tällöin voi ajatella, että vastaajat ovat ehkä kokeneet murteettomuuden olevan heille arjessa kuitenkin vierasta. Tukiviittomien suhteen käyttö ja käyttämättömyys on suunnilleen tasoissa. Henkilökunnasta niin ikään noin puolet hallitsee tukiviittomat kielen tukemisen yhtenä muotona.

Kielivaikeuksisten lasten kuntoutusjaksoihin ei ole moni lapsi selvityksen mukaan osallistunut. Vastaajista (n=11) kertoi, ettei kuntoutusjaksoja ole ollut, (n=2) vastaajaa tiesi lapsen olleen kuntoutusjaksolla, mutta josta ei häntä oltu mitenkään informoitu, kun taas (n=4) vastaajaa on ollut kuntoutuspalaverissa mukana. Tällöin varhaiskasvatuksen henkilökuntaa on kuultu joko paikan päällä tai puhelimitse lapsen asioista ja ennen kuntoutusjaksoa lapsesta on tehty arviointilomake. (n=1) vastaaja koki, että koko päivähoito on lasta kuntouttavaa ja siten ikään kuin jokainen lapsi on kuntoutusjaksolla ikään kuin päivittäin. Koska lapset ovat jopa täysiä työpäiviä varhaiskasvatuksen piirissä, olisi hyvin tärkeää, että perheet kokisivat varhaiskasvatuksen henkilöstön myös vähintäänkin informoitaviksi tahoiksi ja vieläkin parempi olisi, mikäli heidän otettaisiin lapsen kuntoutukseen aktiivisiksi osapuoliksi mukaan. Näin myös varhaiskasvatus osaisi toimia lapsen hyväksi ja noudattaa lapsen hoidossa ja kasvatuksessa yhteistä linjaa. Tällöin oltaisiin lähempänä lapsen kokonaisvaltaista huomioimista.

” Olen ollut mukana palautekeskusteluissa. Ennen kuntoutusjaksoa on täytetty arviointilomake.”

” Päivähoito on lasta kuntouttavaa. Lapselle tehdään kuntoutussuunnitelma moniammatillisena yhteistyönä yhdessä huoltajien kanssa.”

Selvitykseni kysymys kielenkehityksen tukemisen haasteista ei jättänyt (n=2) vastaajaa lukuun ottamatta ketään kylmäksi. Vastauksia annettiin monisäikeisesti, mutta muutamia yhteisiä kantavia ajatuksia vastauksista oli hyvinkin löydettävissä. (n=7) vastaajaa koki, että lapsiryhmät ovat nykyään liian isot, mikä puolestaan vaikeuttaa lapselle annettavan yksilöllisen tuen määrää ja laatua.

”Liian isot lapsiryhmät ja liian vähän aikuisia. Yksilöllisen tuen antaminen haastavaa, joskus jopa mahdotonta.”

”Ryhmäkoot pidettävä sellaisina, että yksilölliseen huomiointiin aikaa/mahdollisuus.”

(n=6) vastauspaperissa tuotiin julki huoli puheterapiaan pääsyn vaikeudesta ja odotusaikojen pituudesta.

”Puheterapiapalvelut olleet katkolla/jonot pitkät. Vanhemmat epätietoisia onko palvelua tarjolla.”

Kolmanneksi eniten mainintoja sai (n=5) toive materiaalien, resurssien ja lisäkoulutuksen merkityksestä. Näillä koettiin olevan oleellinen kuntouttava merkitys lapsille, mutta joiden saatavuutta pidettiin vähäisenä.

”Enemmän resursseja (materiaalit, työntekijöiden koulutus) tarttua ongelmiin ajoissa.”

”Käytännön neuvoja esimerkiksi puheterapeutilta, että kuinka tukea lasta kielen ongelmissa. Ne, siis ääntöongelmat, on kuitenkin ne yleisimmät kehityksen ongelmat, joihin itse olen töissäni törmännyt.”

(n=2) vastaajaa mainitsi erityislastentarhanopettajan työskentelyn tärkeäksi ja koki, että siihen tulee satsata. (n=1) vastauspaperissa kielenkehityksen tukemisen haasteeksi koettiin henkilökunnan sisäisten sopimusten pitäminen lasten asioissa heidän parhaakseen. Eräs lastentarhanopettaja muotoili haasteen näin:

”Miten saada tiimi toimimaan samojen periaatteiden mukaisesti?”

6. POHDINTA

Lapsen kielenkehitys ja kehitysvaiheiden tukeminen on yksi perustavanlaatuisimmista tehtävistä varhaiskasvatuksessa. Lapsi saa aikuisilta ääntö- ja kielenkäyttökäytännön mallia ja muut varhaiskasvatuksen lapset ovat osaltaan harjoittelussa mukana ja tukena esimerkiksi leikki-tilanteissa, joihin tulee olla lapsilla riittävästi aikaa joka päivä. Yleensä kehitys kulkee suuremmista ongelmista, mutta joskus kielenkehityksessä tarvitaan systemaattisempaa tukea. Tällöin on oleellista, että varhaiskasvatuksen henkilökunta osaa auttaa lasta tämän välillä pitkänkin ns. työpäivän aikana. Paras tulos saavutetaan moniammatillisella osaamisella ja kaikkien sitoutumisella asiaan. Kasvatuskumppanuuden ja ekokulttuurisen teorian mukaisesti lapsen perheellä on kuntoutuksessa keskeinen sijansa.

Yhtenä kyselyni tarkoituksena oli herätellä varhaiskasvatuksen henkilökuntaa miettimään omia tietojaan ja toimintamallejaan kielenkehityksen pulmista puhuttaessa. Halusin myös kysyä kattavasti henkilökunnalta heidän näkemyksiään aiheesta, omien työpisteidensä mahdollisuuksista käyttää erilaisia tukimuotoja kielenkehityksen pulmista kärsivän lapsen hyväksi ja saada kuvan jo käytetyistä tukimuodoista.

Ne, jotka kyselyyn vastasivat, olivat innostuneet aiheesta ja vastasivat kysymyksiin paneutuen. Aihe koettiin tärkeäksi ja mielenkiintoiseksi. Kysely tuntui tarjoavan kanavan kertoa esimerkiksi lisäkoulutustarpeista ja ryhmäkokotoiveista, mistä muutamassa paperissa erikseen kiittäen mainittiin. Mutta runsaasta vastausajasta riippumatta kysely ei tavoittanut kaikkia varhaiskasvatuksen henkilökuntaan kuuluvia eikä kyselyä voikaan 43% vastausosallisuudesta johtuen pitää kattavana totuutena.

Mietin osaltani syitä melko alhaiseen vastausprosenttiin. Nilsiä kiertävän lastentarhanopettaja Heli Juutisen mukaan kunnassa ei ole useaan vuoteen toteutettu opinnäytetyökyselyitä, joten niin sanotusta kyselyähkystä ei voitane puhua. Kevät loppukauden rutistuksineen ja kevätjuhlineen oli ollut joidenkin vastaajien mielestä hankala ajankohta kyselyyn vastaamisessa. Toisaalta itse ajattelen, että syksy toimintakauden käynnistyksineen ja uusiin lapsiin tutustumisineen olisi vielä haasteellisempaa aikaa kaiken niin sanotun ylimääräisen tekemiseen. Talvea kohti mentäessä isäinpäivä ja joulukuukausi veisivät niin ikään leijonan osan henkilökunnan ajasta. Pian alkaisi taas kevätkiireet talvilomineen ja pääsiäisineen. Sopivan hiljaista hetkeä kyselyiden teettämiseksi ei taida ollakaan. Heli Korhonen ihmetteli omalta osaltaan vastausinnostomuutta siitä syystä, että kunnassa on sovittu opinnäytetöiden kyselyiden vastaamisen kuuluvan työaikaan. Nyt tätä mahdollisuutta ei oltu hyödynnetty riittävästi. Perhepäivähoitajat olivat kyselyitä palauttaessaan todenneet perhepäivähoidonohjaajalle kyselyn olleen hankalan ja usea oli kokenut ammatillisen riittämättömyyden olleen syyn vastaamattomuuteen. Toisaalta tärkeää tietoa kielen kehityksen vaikeuksien tuntemisesta kertoo tämäkin.

Oli ilahduttavaa huomata, että kyselyyni vastaajat painottivat suurimmaksi osaksi lukemisen ja läheisyyden merkitystä kielenkehityksen tukemisessa ja vahvistamisessa. He pitivät tärkeänä kirjojen, lorujen ja satujen lukemista ja niistä keskustelemista. Mikäli kuulijakunta voidaan vielä pitää lukuhetken ajan intiiminä, on tilaa keskustelulle vieläkin enemmän. Huomionarvoista on myös se, että tällainen kielenkehitystä tukeva toiminta voidaan aloittaa jo ennen lapsen diagnoosia ja siitä hyötyvät kaikki. Ajan ja tilan löytäminen lukuhetkille on järjestelykysymys, jos vain ryhmäkoot ovat kohtuulliset, mitä myös moni vastaajista toivoi. Toisaalta aikaa on koko ajan ja kaikkialla. Lasta voi tukea kielenkehityksessään esimerkiksi pukeutumistilanteissa, ruokailtaessa, ulkoleikeissä ja aamutuokioilla. Päivittäin tarjoutuu luontevia tilanteita tukea lasta, kun punainen lanka on löydetty.

Lapsen kielenkehitys on kiinnostanut tutkijoita runsaasti ja lähdemateriaalia aiheeseen on saatavilla paljon. Oman tutkimusnäkökulman tarkka rajaaminen onkin oleellista mahdollisimman hedelmällisen tuloksen saamiseksi. Näin oman työni valmistuttua on aika miettiä sitä, miten tuloksista olisi ollut enempi irti saatavissa ja mitkä voisivat olla neuvot aiheesta opinnäytetyötä tekeville jatkossa. Pelkässä kyselyssä selvityksen tekijä on sen varassa, mitä vastaajat kirjoittavat. Mielenkiintoista olisi ollut myös raja-

ta kysely koskemaan esimerkiksi vain yhtä varhaiskasvatuksen toimipistettä ja tehdä siellä kyselyn lisäksi myös observointia aiheesta. Näin olisi voitu saada konkreettisia esimerkkejä siitä, kuinka kielenkehitystä tuetaan esimerkiksi graafisin merkein ja erilaisten pelimateriaalien avulla. Luonnollisesti tämä olisi vienyt pelkkään kyselyyn verrattuna enemmän aikaa, mutta se olisi ollut syvempi katsaus jonkin tietyn toimipisteen kielenkehityksen tukikeinoista.

LÄHTEET:

Ahonen, T. & Lyytinen, P. 2004. Kielen kehityksen vaikeudet. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS -Kustannus. s. 81-100.

Ahvenainen, O. & Holopainen, E. 2005. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet. Teoreettista taustaa ja opetuksen perusteita. Jyväskylä: Kirjapaino Oma Oy.

Alijoki, A. 2011. Lapsen tuen tarve kielellisessä kehityksessä ja siihen vastaaminen varhaiskasvatuksen keinoin. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.) *Lapsi ja kieli. Kielellinen kehitys varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Unigrafia Oy. s. 76-85.

Bergman, R.L., Piacentini, J. & McCracken J.T. 2002. Prevalence and description of selective mutism in a school-based sample. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 41 (8). s. 938-946.

Heimo, H. 2012. Änkytys. Teoksessa Kunnari, S. & Savinainen-Makkonen, T. (toim.) *Pienten sanat. Lasten äänteellinen kehitys*. Juva: PS -Kustannus. s. 226-243.

Helenius, A. & Korhonen, R. 2011. Leikistä kieleen. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.) *Lapsi ja kieli. Kielellinen kehitys varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Unigrafia Oy. s. 70-75.

Hintikka, M. 2004. Leikki on lapsen elämää. Teoksessa Hintikka, M., Helenius, A. & Vähänen, L. *Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys*. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. *Tutki ja kirjoita*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Holopainen, L. 1994. Logopedian perustiedot. Artikulaation ja fonologian häiriöt. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Hyytiäinen-Ruokokoski, U. 2001. Diagnoosina dysfasia. Opas kielihäiriöisen lapsen vanhemmille. Turku: Kirjapaino Grafia Oy.

Kankkunen, P. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2009. Tutkimus hoitotieteessä. WSOY-pro.

Keltikangas-Järvinen, L. 2008. Temperamentti, stressi ja elämäntilanne. Helsinki: WSOY.

Kerola, K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Jyväskylä: PS –Kustannus.

Korpilahti, P. 2006. Kielen kehitykselliset häiriöt; viivästynyt ja poikkeava kielenkehitys. Teoksessa Launonen, K. & Korpijaakko-Huuhka, A-M. (toim.) Kommunikoinnin häiriöt: Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Helsinki: Palmenia. s. 39-58.

Kunnari, S. & Paavola, L. 2012. Vuorovaikutus äänteellisen kehityksen perustana. Teoksessa Kunnari, S. & Savinainen – Makkonen, T. (toim.) Pienten sanat. Lasten äänteellinen kehitys. Juva: PS –Kustannus. s. 57-64.

Laakso, M-L. 2004. Esikielellinen vuorovaikutus ja kommunikointi. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS -Kustannus. s. 20-47.

Laakso, M-L. 1999. Lapsen kielellinen kehitys. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 1555.

Launonen, K. 2006. Kehitysvammaisuuteen liittyviä kielen ja kommunikoinnin piirteitä. Teoksessa Launonen, K. & Korpijaakko-Huuhka, A-M. (toim.) Kommunikoinnin häiriöt: syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Helsinki: Palmenia. s. 143-166.

Launonen, K. & Korpijaakko-Huuhka, A-M. (toim.) 2006. Kommunikoinnin häiriöt: syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Helsinki: Palmenia.

Lyytinen, P. 2004. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T. & Ketonen, R. (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS –Kustannus.s. 48-68.

Marttinen, M., Ahonen, T., Aro, T. & Siiskonen, T. 2008. Kielen kehityksen erityisvaikeus. Teoksessa Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. (toim.) Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluikässä. Juva: WS Bookwell Oy. s. 19-32.

Määttä, P. & Rantala, A. 2010. Tavallisen erityinen lapsi. Yhdessä tekemisen toimintamalleja. PS -kustannus: Juva.

Nivalainen, K. 2008. Kehittyvä päivähoito. Ideoita toiminnan suunnitteluun perhepäivähoidossa. Koulutustalo Vita Dom.

Numminen, H. & Sokka, L. 2009. Lapsellani on oppimisvaikeuksia. Juva: WS Bookwell Oy.

Papunet. www-dokumentti. www.papunet.net. Luettu: 10.10.2012.

Pilbacka-Rönkä, T. 2011. Puheen, kielen ja kuulon vaikeudet. Jyväskylän yliopiston erityispedagogiikan laitoksen luennot.

Pilbacka-Rönkä, T. 2012. Artikulaation ja fonologia. Jyväskylän yliopiston erityispedagogiikan laitoksen luennot.

Rantala, A. 2002. Perhekeskisyys - puhetta vai todellisuutta. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 198.

Savinainen-Makkonen, T. & Hällback, H. 2012. Äänteellisen kehityksen ongelmat sairauksien ja oireyhtymän osana. Teoksessa Kunnari, S. & Savinainen-Makkonen, T. (toim.) Pienten sanat. Lasten äänteellinen kehitys. Jyväskylä: PS –kustannus. s.269-289.

Siiskonen, T. , Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) 2004. Havainnointi, arviointi ja tutkimuksiin ohjaaminen. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., & Ketonen, R: (toim.) *Joko se puhuu? Kielen kehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS - kustannus. s. 118-143.

Ström, U. & Lempinen, M. 2006. Puheen sujuvuuden häiriöt: änkytys ja sokellus. Teoksessa Launonen, K. & Korpijaakko-Huuhka, A-M. (toim.) *Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita*. Helsinki: Yliopistopaino. s. 191-202.

Sume, H. 2011. Puheen, kielen ja kuulon vaikeudet. Jyväskylän yliopiston erityispedagogiikan laitoksen luennot.

Suomen änkyttäjien yhdistys ry. www -dokumentti. www.ankytyys.fi. Luettu: 22.5.2012.

Tammilehto, S. 2001. Tärinävuoren aarre. Early Learning Oy.

Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. 2010. Stakes. www -dokumentti. <http://stakes.fi>. Luettu: 12.9.2012.

Tetzchner, S. & Martinsen, H. 2010. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Viitala, K. 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatus. Tampere: Yliopistopaino.

Westerinen, H. 2010. Valikoiva puhumattomuus. Lastenpsykiatrian erikoislääkäri HYKS. www -dokumentti. www.lpsy.org/bin/A485MUTISMI.pdf Luettu: 15.9.2012.

Hei!

Kiitos, että autat minua sosionomi (amk) -tutkintooni kuuluvan opinnäytetyön tekemisessä. Kartoitan työssäni Nilsiä varhaiskasvatuksessa työskentelevien ihmisten käsityksiä lasten kielenkehityksen pulmista ja heidän keinoistaan auttaa näitä lapsia ko. vaikeuksissa. Olethan ystävällinen ja täytät kyselyni ja tuot sen työpaikallesi täytettynä viimeistään 25.5.2012. KIITOS! t. Marjo Partanen p. xxx

Tehtävänimikkeenne: _____

Koulutustaustanne: _____

Työsuhte: Vakinainen _____ Määräaikainen _____

1. Kuinka itse määrittelisit kielenkehityksen pulman?

---

2. Liittykö kokemuksesi mukaan kielenkehityksen pulmat myös johonkin muuhun kehitykselliseen pulmaan? Mihin?

---

3. Kuinka olet kokenut pärjänneesi ko. lapsen kanssa, jos hän on ollut ryhmässäsi?

---

4. Koetko, että sinulla on ollut avoin ja mutkaton kasvatuskumppanuussuhde ko.lapsen perheen kanssa? Mikä suhdetta on edesauttanut/vaikeuttanut?

---

5. Kuinka pyrit arjessa tukemaan kaikkia hoidettaviasi lapsia heidän kielenkehityksensä?

---

6. Saatko tarvitessasi apua työyhteisöltä lapsen kielenkehityksen pulmissa? Keneltä?

---

7. Onko ryhmäkoko pienennetty erityislapsen liityttyä ryhmään? Entä onko hänellä ollut omaa avustajaa?

---

8. Mitä kommunikointia tukevia toimia työpaikallasi on käytetty? Entä osaatko itse käyttää näitä tukimuotoja?

TUKIMUOTO	KÄYTETÄÄN	EI KÄYTETÄ	OSAAN ITSE KÄYTTÄÄ
Graafiset merkit (esim. PCS - kuvat)			
Kosketeltavat merkit/ esineet			
Puheterapia			
Toimintaterapia			
Tukiviittomat			
Selkeä artikulaa- tio/mur- teettomuus			

9. Ovatko kielivaikeuksiset lapset olleet kuntoutusjaksoilla hoidosta? Entä kuinka Si-
nut on otettu ko. kuntoutukseen mukaan?

---

10. Millaisia muutoksia ja keskustelua uusi kolmiportaisen tuen malli (yleinen - tehostettu - yksilöllinen tuki) on aiheuttanut työyhteisössäsi?

---

11. Millaisia kielenkehityksen tukemisen haasteita koet tällä hetkellä työssäsi? Entä millaista apua niihin kaipaisit?

---

12. Muita mietteitä / ajatuksia aiheeseen liittyen

Sydämelliset kiitokset vaivannäöstäsi!

